

І МИ В ЄВРОПІ!

Книга перша

ВІДПОВІДЬ ОПОНЕНТАМ

Ужгород

Видавництво В.Падяка

2002

УДК 9(477.87)
ББК 63.3(4УКР-43АК)
I-11

Статті, що увійшли до першої книги, є відповіддю на антинаукову, заполітизовану реакцію академіка НАН України О.Мишанича з приводу визначного факту в історії подкарпатських русинів – виходу в світ довідкового видання «Энциклопедия Подкарпатской Руси» – колективної праці, головним автором і упорядником якої є д.і.н. І.Поп. Аргументовано, із залученням маловідомих матеріалів та архівних документів, що тільки в нашу добу стають доступними дослідникам, автори піддають гострій критиці позицію О.Мишанича, який безпідставно поширює міф про існування на Закарпатті «політичних сепаратистів», що нібито «виношують думку про відірвання Закарпаття від України».

Для широкого кола читачів.

© І.Поп, М.Шарга, В.Кушнір, 2002;

© Видавництво В.Падяка, 2002.

ISBN 966-7838-39-0

Переднє слово

Немає ніякого секрету в тому, що перші примірники цієї праці отримують саме учасники V Міжнародного конгресу українців, яким ми, автори та видавець, користуємось можливістю, бажаємо плідної праці на благо України та її народів. Тут, бачиться нам, після кількох десятиліть тоталітаризму, приниження національної свідомості та обмежень свободи слова є над чим працювати: призабута духовна спадщина українського народу, розпорошені архіви, ідеологічно спрямовані фальсифікації української історії, деформації свідомості мільйонів російськомовних українців, підтримка і словом, і ділом закордонного українства тощо. А ще – проблеми заангажованості, як у недалекому минулому, так і сьогодні, академічної української науки, її залежності від сучасних політичних та ідеологічних догм. Словом, є над чим працювати у справі розбудови Української держави, у майбутньому, віриться, – насправді народної та демократичної. Головне, не розгубити свій потенціал на дріб'язкі, другорядні та штучні проблеми, нав'язувані представникам інтелектуальної еліти з метою відволікти їх від апокаліптичних проблем сучасної доби.

Розтиражована у засобах масової інформації більше як за півроку до початку V Міжнародного конгресу українців “доповідь на... V конгресі” (!?) члена-кореспондента НАН України, президента Міжнародної асоціації українців О.Мишанича* викликає певні

* **Мишанич О.** “*Энциклопедия Подкарпатской Руси*” і що за нею?”: Доповідь на V Міжнародному конгресі українців (м.Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.)/ Національна академія наук України; Інститут літератури ім.Т.Шевченка; Міжнародна асоціація українців.- К.:Стилос, 2002.- 36 с.

Хоча на титулі зазначено “доповідь на ... конгресі”, насправді ця рецензія була розтиражована задовго до початку V конгресу – наприкінці 2001 р. у журналі “Пам'ятки України” (4/2001), а повторно окремою брошурою у видавництві “Стилос” – у березні 2002 р.

роздуми. Заздалегідь видрукована доповідь, бачиться нам, є нічим іншим як спробою “підготувати” аудиторію конгресу, задати відверто критичний тон виступів та налаштувати учасників на певну тему. Ця тема – критика першої в світі енциклопедії малих народів – “Энциклопедии Подкарпатской Руси” – колективної праці, головним автором і упорядником якої є доктор історичних наук Іван Поп. Категоричність суджень члена-кореспондента О.Мишанича, безапеляційність висновків, використання арсеналу залякування, суб’єктивізм мислення штовхають поважного академіка у прірву алогізму та фальсифікації русинства, результатом чого стають його системні пошуки зовнішніх ворогів України та запекла боротьба із “закарпатськими політичними сепаратистами”, які, на думку автора доповіді, “виношують думку про відірвання Закарпаття від України і повернення його до складу сусідніх держав, на рівень першої половини ХХ ст.”!!!

Свого часу у післявоєнному СРСР, у голодні та тривожні часи, з метою відволікти громадськість від злободенних проблем, була спровокована дискусія з мовознавства, в яку була втягнута й інтелектуальна еліта. А під час китайської “культурної революції” достатньо грамотно було зрежисовано вивчення цитат з червоної книжки Мао як єдиного джерела прогресу. Про що нині дискутують, вмираючи з голоду, громадяни Північної Кореї? Їх головне завдання – вивчити життєдайні принципи “Чу-чхе” великого Кіма...

Русинство – це проблема унітарного устрою сучасної України. З боку українських експертів та науковців ця проблема потребує вдумливого і спокійного аналізу, об’єктивного висвітлення у загальнодержавних засобах масової інформації, вивчення суспільної думки і прийняття вивірених рішень на основі результатів загальнозакарпатського референдуму від 1 грудня 1991 року. **Результати референдуму загальновідомі: 78 % учасників висловились за надання Закарпаттю “Статусу спеціальної самоврядної території як суб’єкта в складі України із занесенням до Конституції України і щоб вона не входила до інших адміністративно-державних утворень”.** Тоді ж, і це має знати кожен українець, **92,5 % учасників закарпатського референдуму (а це найвищий показник у державі!) підтримали незалежність України.** То ж з приводу яких таких ворогів України здійняв репет академік О.Мишанич?

1.

ВІДПОВІДЬ ЗАСЛІПЛЕНОМУ НЕНАВИСТЮ ДО РУСИНІВ

Слова из уст мудрого – благодать,
а уста глупого губят его же;
Начало слов из уст его – глупость,
а конец речи из уст его – безумие.

Библия. Книга Ветхого Завета.

Книга Екклесиаста или Проповедника, Глава 10

У практиці політичного протистояння здавна діє неписаний закон: якщо тебе похвалять твій непримиренний противник, то добре подумай, яку ти зробив помилку. Взявши до рук (з огидою, мушу сказати) черговий антирусинський пасквіль члена-кореспондента НАН України О.Мишанича «Енциклопедия Подкарпатской Руси» *і що за нею?*» * і погортавши його, я з полегшенням зітхнув. Ні, Мишанич – вірний собі, мене він не хвалить, отже, ніякої помилки я не зробив. Скоріше навпаки, бо брошура Мишанича є за своєю формою і змістом класичною істеричною писулькою, повною параноїдних наклепів. А як каже народна мудрість, якщо тебе оббріхують нікчемні людиці, значить – ти робиш дуже добру справу!

Уже сама назва пасквільної брошури говорить про творче

* **Мишанич О. «Енциклопедия Подкарпатской Руси» і що за нею?»**: Доповідь на V Міжнародному конгресі українців (м.Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.)/ Національна академія наук України; Інститут літератури ім.Т.Шевченка; Міжнародна асоціація українців.- К.:Стилос, 2002.- 36 с.

безсилля, вичерпаність пана академіка. Він, бідолага, не спромігся навіть на видимість оригінальності і взяв традиційну для комуністичної агітаційно-пропагандистської машини назву з обов'язковими пошуками «ворогів» – «і що за нею?». «За нею», згідно Мишаничу, «міжнародні антиукраїнські (раніше – «імперіалістичні, антисоціалістичні» – І.П.) сили», що намагаються «повернути колесо історії назад» (тут навіть нічого й не змінив із комуністичного ж словничка, дуже він йому любий!).

Характер чергового пасквіля О.Мишанича говорить сам за себе, він і близько нічого не має спільного з жанром наукової рецензії. Це явний донос «на замовлення» тих київських чиновників, що розробили ганебний **«ПЛАН ЗАХОДІВ щодо розв'язання проблем українців-русинів»** (Державний Комітет України в справах національностей та міграції, 7.10.1996 р. № 13-884/2) шляхом прискореної асиміляції подкарпатських русинів як етносу.

Брошура Мишанича, попри рекламу, ніякою «розгорнутою рецензією» на «Енциклопедію Подкарпатской Руси» ** (далі по тексту – ЕПР) не являється. У науковому рецензуванні існує неписаний кодекс, якого дотримуються всі без винятку серйозні вчені, а саме: неупереджений, хоч і критичний, аналіз рецензованої праці, об'єктивна оцінка її місця у визначеному жанрі; оцінка нового, концептуального і фактологічного, внеску автора праці, його критика. Із всього вказаного арсеналу рецензента в писульці О.Мишанича присутне тільки останнє, «критика», та й ту інакше як непрофесійну кваліфікувати не можна. Більше того, істеричну, та ще й пересипану брудними, підлими домислами й інсинуаціями, плітками що кидають тінь на особисте життя автора. Такого собі не дозволить ні один інтелігентний вчений! Але О.Мишанич, очевидно, таким не є, його стиль – це стиль комуністичного пасквілянта, що згідно заповіді більшовицького вождя Леніна повинен опонента перш за все опалюжити як людину, а не дискутувати по суті проблеми. Отож, знати проблему такому пасквілянту не обов'язково.

** Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Карпато-русский Этнологический Исследовательский Центр. - Ужгород: Изд-во В.Падяка, 2001. - 431 с.

Непрофесійність О.Мишанича проявляється уже в тому, що він – літературознавець, а ЕПР уклав і визначив її концептуальну основу історик, політолог і мистецтвознавець. Отже, сфери наших наукових, підкреслюю, інтересів ніяк не стикуються. Перш ніж брати в руки ЕПР для «рецензування», О.Мишаничу треба було хоча б згадати мудре українське прислів'я – «Якщо ти швець, то в кравецьке діло не мішайся!» Але що не зробиш, маючи «вказівку» від чиновництва, та може ще й якісь «30 срібняків», чи то пак гривень, дадуть!

Отож, пан академік на чотири дні, як він сам каже, засів за читання ЕПР (хоча я впевнений, що він ЕПР не читав і це докажу далі). З одного боку, здавалося б, мені робить честь те, що вони, академік, із свого цінного часу віддали аж чотири дні моїй праці! Безперечно, якби це «читання» було з чистими помислами дійсно вченого, то я б і гордився. Але помисли пана Мишанича були зовсім іншими. Бо в енциклопедичній праці з 1550 статтями, на 431 сторінці (950 стандартних), де вперше сконцентровані відомості про сотні культурних, політичних й інших діячів краю, подана вичерпна характеристика основних етапів його історії і культури, вперше подана найширша і найновіша бібліографія всіх географічних і культурно-історичних сюжетів, пан О.Мишанич зумів не побачити нічого нового, позитивного. З хворобливою настирливістю і послідовністю він вишукував одні тільки «негативи», в його, звичайно, «розумінні».

До того ж, київський академік концентрував свою увагу зовсім не на позитивах і негативах наукової праці, а перш за все в стилі уже згаданого більшовицького вождя порпався у біографії укладача ЕПР, щоб знайти в ній, як він пише з мазохістською насолодою, «щось третє»! Це «третє» по суті є помями, що їх виробляє і розбовтує пан академік, щоб з ніг до голови ними обілляти автора ЕПР. У цьому він, мабуть, набив руку, бо не вагається з наклепницькими намірами піддати сумніву навіть факт переслідувань мене КГБ, що я їх зазнав у студентські роки. З отруєною, гієнічною слиною смакує нісенітниці ужгородських наклепників, що нависили мені ярлик «агента КГБ» як «вбивчий засіб» в їх «патріотичній боротьбі з політичним русинізмом».

Гідну відповідь всім оцим патріотам-наклепникам, у тому числі і члену-кореспонденту НАН України О.Мишаничу, дав коронний свідок тих трагічних часів, коли нас, студентів УжДУ, тягали на допити агенти КГБ, ветеран боротьби за незалежність України Василь Кушнір, читач має змогу ознайомитись з його свідченнями в цьому виданні. До речі, деякі з тих ужгородських «борців» з українськими націоналістами, як нас тоді іменували, зараз захищають пана О.Мишанича в ролі генералів СБУ в Києві, на цей раз проти «політичного русинізму»! Ви, пане Мишаничу, почервонієте за свою підлу, гидку брехню? І вибачитесь? Маю сумнів, адже з честю і совістю у Вас справа кепська...

О.Мишаничу аж дивно, як це «досить перспективний історик-славіст покинув насиджене місце в Москві» і перебрався в Ужгород? І на цьому спасибі, що визнаєте мою московську «перспективність». Так, я мав можливість досягти в Москві усіх найвищих академічних титулів, але вони для мене, на відміну від Вас, як говориться в Святому Письмі, тільки «суета суєт і все суєта». На всі Ваші інвективи – «хтось спонукав» «під маскою науки займатись політикою» – можу сказати одне: не міряйте світ своєю куцою міркою, це Вам не дано. Це Ви готові на будь-які брудні домисли проти т.зв. «політичних русинів», яких Ви ж і вигадали, щоб заробляти капіталець з «тридцятьох срібняків» і гріти «насиджене місце в Києві».

Три десятки років я писав чужу історію, але розпад комуністичної системи, подих свободи слова дозволили мені вернутися до історії свого народу і краю, яку я хотів написати і написав нефальшованою, реальною, без слинаво-сюсюкаючих «величів і трагедій» і притягування «за вуха» до сусідів, далеких і близьких. Вам, пане Мишаничу, з Вашим «насидженим місцем» цього не зрозуміти, бо, як відомо, «рожденный ползатъ – летать не может».

До відома читачів, з О.Мишаничем я особисто не знайомий, ніколи з ним не зустрічались. Тому у мене викликає подив безапеляційність горе-рецензента, коли він мене характеризує як «московського диктатора» в Ужгороді, не більше і не менше. З цієї характеристики добре посміються мої колишні співробітники з Інституту карпатознавства в Ужгороді. Демократичнішого начальника вони у своєму житті не знали і знати, мабуть, не будуть.

А от хто стає в позу диктатора, так це О.Мишанич. Він хоче диктувати мені і всім нам, русинам, як ми маємо називати себе і свій край, куди ми маємо належати, якою мовою маємо говорити і до якої історії голоситися. Більше того, мені, вченому із 40-літнім досвідом, він хоче диктувати, в якому жанрі я маю писати свою роботу. Бо йому, бачте, не подобається форма «есе» багатьох моїх статей в ЕПР. Тут пан академік стає в позу того анекдотичного ескімоса, що радив жителям Африки, як вони мають працювати в тропічній спеці. Жанр вибираю я сам як людина вільна, цензора з Києва – ігнорую.

У своїй запопадливості перед хлібодавцями О.Мишанич готовий, як кажуть, тричі відректися не тільки від етноніму своїх предків, але й заперечити правомірність назви «Подкарпатська Русь». Тут пан академік хоче бути «більшим католиком ніж сам папа Римський» і безапеляційно заявляє, що «до 1919 р. територія Закарпаття не мала назви». Пуста брехня!

Куди ж тоді дівати наших будителів 19 ст., у котрих «Русь под Карпатами» фігурує безліч разів? А як бути з Духновичовим «Подкарпатский русины, оставте глубокий сон!»? Ваш антирусинський нігілізм, пане Мишаничу, завів Вас у глухий кут. Бо русини споконвіку знали, що їх рідний край є «Русь» і бачили себе і свій край, як це свідчить і наш найбільший авторитет Духнович, «под Карпатами», це добре запам'ятайте. Русини не бачили себе «за Карпатами», бо це для них був би абсурд. Вони, наші предки-русини всіх поколінь, та й ми з ними, що зберегли пам'ять і віру прадідів, дивилися й дивимось на Карпати із заходу! Ось чому їх «Русь» для них, як і для мене зараз, була і є «Подкарпатська Русь». Так що не приписуйте чехам авторство красивої, милої нам, русинам, назви нашого краю – Подкарпатська Русь!

О.Мишанич із задоволенням приєднується до видумки чеського комуніста І.Ольбрахта (талановитого письменника, але невдалого політика) про наш край, як «землю без імені». І тут О.Мишанич сам собі суперечить, бо в одному місці пише, що назву «Подкарпатська Русь» ввели чехи у 1919 р., а вже в наступному абзаці пише, що в цей же період вона була «землею без імені». В дійсності такою вона стала тільки в радянські часи, тобто з 1 січня 1946 р., коли

стала «Закарпатською областю УРСР», тобто «областю за Карпатами». Це, пане філологу, не є ніякою власною назвою, а всього лише визначенням географічного положення адміністративної території. Так що «термінологічний туман» розводжу не я, а Ви. Для нас, русинів, наш край був, є і залишиться з любою нам історичною назвою – Подкарпатська Русь!

Як у кожного потуреченця, у О.Мишанича особливу, алергічну ненависть викликає наш прадідівський етнонім «русин». Чіпляє нам якихось «твердих русинів» 20-х років 20 ст. з їх проросійською орієнтацією, то плугається, як п'яний попід тином, у ним же викресленому ряді «руський» - «русские» - «русинь». Приписує автору ЕПР, нібито його «русинь» більше тяжіють до «русских», щоб у наступному ж реченні зробити для себе відкриття, що автор «закарпатських русинів прямолінійно й послідовно декларує тільки як окремих народ» (с.9). Дуже добре, що О.Мишанич нарешті зрозумів мою головну ідею, бо саме вона вносить кінцеву ясність у заплутану блудослів'ям ультратриотів етнополітичну проблему автохтонного слов'янського населення Подкарпатської Русі.

Саме це О.Мишаничу не дає спокою. Він у котрий раз повторює ту саму сльозливо-сентиментальну жуйку, що кочує з одного його опусу до другого, про те, що «всі українці були колись русинами», але «визріли», а ми все ще «недозріли». Якщо вони «були і стали», то це їх, українців, справа і їх феномен. Ми ж, русини, пане Мишаничу, консерватори, як були русинами у 10-ому столітті, так ними й залишаємось у столітті 21-ому. Нас це абсолютно влаштовує, як подібна ситуація влаштовує наших сусідів – словаків, мадярів, поляків й інші європейські народи з їх історичними, незмінними етнонімами. Не нав'язуйте нам свої «теорії» про етнічну «недозрілість», «перезрілість», це не наші проблеми. Не намагайтесь зробити з нас етнічних транссексуалів, нас влаштовує наше русинське «Я»!

Заплутавшись «між двох стовпів», О.Мишанич питає мене, «як сталося, що закарпатські (з погляду Будапешта і Праги – підкарпатські – О.М.) (брешете, пане академіку, з нашого, русинського погляду «подкарапатські» – І.П.) русини впродовж віків в умовах жорстокого іноземного панування (заяложена

комуністична фразеологія, пане Мишаничу – І.П.) й постійного асиміляційного тиску зуміли зберегти свою самотутню народну культуру, мову, релігію, звичаї, свою руську ментальність»? Моя відповідь, яку я даю сотні разів на сторінках ЕПР, проста і зрозуміла всім, крім Вас, пане Мишаничу. Вони завжди залишались русинами! І тільки в другій половині 20 ст., коли з них стали насильно робити українців, мусіли тихо примиритись із записом «українець» у «славнозвісній» п'ятій графі радянського паспорту, якщо не хотіли йти пасти північних оленів на Таймир. В Східній же Словаччині, де русини мали ширший вибір, багато з них віддали перевагу етнічному словаку. І в цьому проявлялась їх західна орієнтація.

Тому не нав'язуйте мені і читачам Ваш міф, що «русинське сільське населення зберегло свою мову, культуру і звичаї завдяки тому, що центрами національно-культурного й релігійного життя для нього з давніх-давен і до 19 ст. залишались Львів і Київ» (с.9). Безпардонна брехня, розрахована на простачків (взагалі, «аргументація» пана Мишанича у всіх питаннях може «переконати» хіба що його однодумців, настільки вона плеската). Підготувавши 40 друкованих аркушів ЕПР, я не знайшов жодного подкарпатського русина, який пробирався б з тайстрою через плече, обдираючи постолі, через гори і перевали вчитися, набувати розуму в львівських чи київських школах (аж до пана Мишанича, але він туди прямував вже потягом Ужгород-Київ!). Русини, як правило, шукали школи і знання здобували у Пряшеві, Кошицях, Грनावі (Словаччина), Великому Варадині, Клужі-Коложварі (Трансільванія), Будині, Відні, Празі, Римі. А вже здобувши там знання і титули, їхали вчити студентів у Львові, Петербурзі, Москві, Ніжині, Одесі. Але не навпаки. Читайте біографії цих вчителів 18-19 ст. у ЕПР. Так що заберіть свою брехню, пане Мишаничу, про «віковічну орієнтацію русинів». Як кажуть русини, брехуна легше піймати, як хромого пса.

Перестаньте спекулювати заяложеною Вами ж фразою, що її приписуєте А.Духновичу – «бо свої то за горами не чужі». Добре ж знаєте, що ці слова не належать Духновичу. Вони стилістично нашому будителю чужі і в дійсності належать львівському

русофілу Дідицькому, що він їх приписав до послання Духновича львівським же русофілам – «старорусинам», зовсім не галицьким народовцям-українцям. А несприйняття Духновичем українства добре відоме всім серйозним літературознавцям, та й просто чесним читачам. Повторення однієї й тієї ж брехні давно стало стилем Мишанича. А може хто й повірить! Правда, тут пан академік «пальму першості» не здобуде, бо «філософію брехні» задовго до нього розробив і активно практикував відомий «доктор пропаганди» Йозеф Геббельс.

Абсолютну непрофесійність, некомпетентність демонструє О.Мишанич у сюжетах із історії. Перш ніж висловлювати свою «думку» про написане в ЕПР, «рецензент» мав погортати хоча б мінімум праць компетентних українських же істориків. Та де там! Вони, О.Мишанич, все достеменно знають. У результаті щораз, як кажуть, «потрапляє пальцем у небо».

Всі «екскурси» О.Мишанича в сферу історії демагогічно-популістські, якщо не сказати неграмотні з професійної точки зору. Вперто повторює засмальцьовану тезу комуністичної пропаганди, що русини «впродовж віків жили в умовах жорстокого іноземного панування й постійного асиміляційного тиску». Така теза виконувала чисто функціональну роль у комуністичній пропаганді, бо її продовженням було «визволення закарпатських українців» «коли зійшло сонце возз'єднання», як писав ужгородський історик «тих» часів М.В.Троян! З історичною дійсністю цей «висновок» немає нічого спільного. «Панування впродовж віків» для селянина-русина ніяк не могло сприйматися «іноземним», бо він ніколи не мав «свого», тобто своєї держави і «своєї» еліти – дворянства. Русин-селянин не мав поняття (та це його й не цікавило!), що пани Другети, Драгфі, Перенії, Довгаї, Берченії, Телекі і т.д. – «іноземці». Для нього це були просто «пани». Так само всім оцим «панам» було байдуже, хто були їх кріпаки (йовбадії, кмети) – русини, мадяри, словаки, румуни чи німці. Якщо й розрізнялось взаємне походження не з соціальної сторони, то зовсім не етнічне, а конфесійне, та й то тільки з початком Реформації аж у 16 ст.

Ніякого «асиміляційного тиску» з часів раннього феодалізму і аж до його кризи в епоху національного відродження (початок 19 ст. для Центральної Європи) ні один із народів Угорського королівства, в тому числі й русини, не знав. Державною мовою була латинська аж до 30-х років 19 ст., в русинському і румунському середовищі в церковних справах послуговувались церковно-слов'янською. Більше того, в часи правління освічених монархів Марії-Терезії та її сина Йозефа II (1740-1790) урядові документи (кадастральні записи, урбаріальні документи) в русинському середовищі велись русинською мовою. Так де ж Ваші, пане Мишаничу, знання дослідника старого русинського письменства? Ви їх принесли в жертву інтересам Вашого примітивного політиканства і наклепництва.

Національний утиск розпочинається тільки з появою модерних націоналізмів з середини 19 ст. Але і тут доля русинів не була винятком. Вони знаходились у числі бездержавних, національно пригнічуваних народів монархії Габсбургів, яким протистояли народи домінуючі, австрійські німці і мадяри. Та і в цьому випадку тільки їх маєтна, державна верхівка. Про все це чітко і декілька разів у різних статтях написано в ЕПР. Але О.Мишанич, як і всяка некомпетентна людина, просто «не бачить» написаного. Він не сприймає нового – того, що не співпадає зі звичними для нього зі шкільної парти вульгарно-марксистськими тезами. Тож і далі бубнить про «віковічне іноземне панування».

Не можна без сміху читати і подальші «перли» «історичної компетентності» О.Мишанича. Стверджуючи, що територія Закарпаття до 1919 р. не мала власної назви, такі мали тільки угорські комітати, де проживали русини (с.7), уже через пару сторінок він безапеляційно пише, що «Угорська Русь» потягнулася (!) до України в 1919 р.» (с.10). І знов штамп комуністичної пропаганди, що десятиліттями перебільшувала значення рішення Мара-морошської (Хустської) Ради у січні 1919 р. про бажання «закарпатських українців» приєднатися до України, при тому у формі федеративної частини! Але при цьому замовчувалось, а О.Мишанич цю лінію продовжує, що одночасно функціонували й інші русинські Ради – Любовнянська (прочехословацька), Ужгородська

(проугорська), Свалявська (прочехословацька). За прикладом комуністичних «істориків», О.Мишанич згадає тільки йому вигідну Мараморошську Раду, видаючи її за всю «Угорську Русь» (тут йому годиться і ця назва), бо вона, бачте, «потягнулася»...

Нервозить О.Мишанича і моя позитивна оцінка («натхненна», як він пише, ігноруючи мою критику в статтях «Чехи», «Т.Г.Масарик», «Е.Бенеш» та ін.) чехословацького періоду історії Подкарпатської Русі. Закидає мені, ніби я не помічаю, що «чеські демократи сприймали русинів незрілим, відсталим народом». Ну, а як вони нас могли сприймати, питаю я Вас, пане Мишаничу, коли ми прийшли в Чехословацьку республіку з 80 %-ою неграмотністю, а чеські землі були найрозвинутішою частиною монархії Габсбургів? Але саме вони, чехи, за нецілих 20 років зробили максимум можливого, щоб підвищити цивілізаційний рівень східної провінції республіки чехів, словаків і подкарпатських русинів! Це змушений признати і О.Мишанич. Але відразу піднімає «указуючий перст» – «але були і втрати». Які? «Закарпаття, – сердито пише пан академік, – і далі вважалося лише сировинним придатком і джерелом дешевої робочої сили». І знов зашмольганий штамп комуністичної ери (як бачимо, не перший раз, дуже вже ці штампи милі серцю О.Мишанича!). Яка сировина? Та у нас крім лісу, будівельного каменю і солотвинської солі нічого не було. Але ж лісу був і є достаток і в чеських землях, ще більше його в Словаччині.

Приведу Вам, пане О.Мишаничу, приклад прямо протилежний із «експлуатації сировинного придатку». Відомий подкарпатський український діяч С.Клочурак у кінці 20-х років вирішив стати торговцем подкарпатською деревиною в масштабах республіки! Взяв мільйонний кредит у банку, закупив деревину і, як співається в народній пісні, «продавав, продавав, та ніхто не купував». С.Клочурак збанкрутував, деревина згнила на складах, а банк виселив його з сім'єю з родинної вілли його жінки в Ужгороді. Отакі-то були справи з «сировинним придатком».

Мабуть, і Вашій родині, чи, як кажуть русини, файті Мишаничів є що доброго згадати з чехословацького періоду. Може і подякувати від своєї файти Масарикові. Адже це за чехо-

словацької доби державою було інвестовано значні кошти у відселення малоземельних селян (читай: тих, що знаходились на межі зубожіння!) з Верховини у низинні райони краю, де вони отримали родючу землю. А значить, і віру у майбутнє! І перспективу! Згадайте, як то було: «Чехи за державною програмою продавали ділянки на долині, тож Мишаничі купили собі землю у щойно заснованому с.Барвінок (під Ужгородом - И.П.)... На новому місці газдувалось краще, так що до 1944 р. (!) її вже було близько семи гектарів. Мали двох коней та двох корів...» (Новини Закарпаття.- 2001, 28 квіт., С.12).

Щодо експлуатації чеським капіталом дешевої робочої сили, то, на жаль, він її експлуатував зовсім мало. Чеські капіталісти були прагматики і не дуже вірили заявам своїх президентів про «столітню приналежність Подкарпатської Русі до Чехословаччини» і капітал вкладати в наш край не поспішали. Ваш «глибокодумний висновок» про плани чеських керівників «у майбутньому поступово асимілювати населення Подкарпатської Русі» є черговою дурістю, почерпнутою Вами з того ж колодязя запляснєвих «ідей» вульгарно-марксистських «істориків». Чеські керівники мали далеко важливіші національні проблеми, ніж видумана отими горе-істориками і запозичена О.Мишаничем «асиміляція русинів», а саме: напружені відносини із словацькими автономістами, угорська іредента, проблема 3,5 млн. німців, від якої болить голова ще й у нинішніх чеських політичних лідерів.

Невідомо, звідки О.Мишанич взяв, що чеські політики вважали подкарпатських русинів «частиною українського народу». При цьому посилається на висновок тогочасних чеських академіків. І тут Ви, пане Мишаничу, лукавите! Берете тільки половину «вердикту» празьких академічних старців. Так, вони констатували, що подкарпатські русини тотожні з «малоросами», або «українцями», але, вели вони далі – «jako Ukrajinci jsou příslušníky velikého národa ruského» («як українці вони належать до великого російського народу»).

Як бачите, шановні читачі, О.Мишанич взяв тільки половину «вердикту» чеських академіків, відповідно перебрехав його. Бо в дійсності цей «вердикт» був для українців скандальним, адже

академіки були старими слов'янофілами з русофільським нахилом. Вони і самих українців не визнавали як самостійну націю. Халепа вийшла, пане Мишаничу, з цим «авторитетним визнанням»!

Уже в наступному абзаці О.Мишанич пише прямо протилежне: «Чеській демократії не вигідно було визнати закарпатських русинів українцями, які б згодом вимагали возз'єднання всіх українських земель. Українцями визнавали тільки галицьких і східноукраїнських емігрантів. Щодо корінного місцевого руського населення, то йому заборонялося (!) називатися українцями, воно мусило (!) бути «русинами». І знов у О.Мишанича «права не знає, що робить ліва». Один раз він пише, що чеські лідери замовили собі навіть підтвердження своїх академіків, що «русини» є «українці», а вже через пару речень пише, що вони їх просто боялись визнавати українцями, прямо таки силою заставляли бути русинами. О.Мишанич нагромадив тут таких нісенітниць, що і всі чеські академіки (нащо вже були «компетентні»!) в них не розібралися б! Сміх, тай годі!

По-перше, «боятися вимог возз'єднання всіх українських земель» чеські лідери ніяк не могли, бо після державницьких невдач української еліти у 1918-1920 рр. вони викреслили будь-яку можливість виникнення української держави. Проводячи відому всім компетентним історикам «Російську допоміжну акцію» (1921-1936) підтримки всіх емігрантів із колишньої Російської імперії, чеські лідери Т.Г.Масарик, Е.Бенеш, К.Крамарж, А.Швегла мали на увазі, і про це вони неодноразово відкрито заявляли, відновлення єдиної і неділимної демократичної Росії.

Незалежна Україна в їх розрахунки не входила. В очах чеських політиків українська державницька еліта себе дискредитувала союзом з Віднем і Берліном у 1918 р., цими в той час смертельними ворогами чеської або чехословацької державності. У 30-х рр. чехословацька тайна поліція дуже добре знала про тісні контакти української еміграції з нацистськими керівниками Німеччини, цих ще більших ворогів Чехословаччини і її могильників.

По-друге, в багатонаціональній демократичній Чехословаччині конституція 1920 р. забезпечувала рівні права всім громадянам незалежно від національності і конфесійної орієнтації. Крім

того, ухвалена була і послідовно виконувалась ціла низка законів про охорону рівних прав національних меншин. Більше того, уже в 1920 р. був ухвалений закон № 121, який забороняв будь-яку форму насильницької національної асиміляції. Водночас цей закон допускав «не силову» пропаганду національних ідей. Саме цим пунктом його скористалися в Подкарпатській Русі російські та українські емігранти в розгортанні своєї національної агітації серед русинів.

Отже, знов пан академік безсовісно перебріхує історичні факти. Бо у правовій державі, якою була перша Чехословацька республіка, ніхто нікому просто не смів заборонити голоситися до тої чи іншої національності. Це була особиста справа кожного громадянина. (Тут напрошується порівняння з примусовим у нашому краї записом національності при переписі населення в Україні в 2001 році!)

Та й сам О.Мишанич, не помітивши того, на сторінках своєї одіозної брошури приводить різючі факти національної свободи у Чехословаччині. У захваті пише про з'їзди «закарпатської молоді» (1929, 1934), «Всепросвітянський з'їзд» (1937), тисячі учасників яких демонстративно приголосились до українства. Ніхто їх не розганяв, ніхто їм не забороняв вибирати ту національну орієнтацію, яку вони визнавали своєю. Далі він пише: «За якихось 20 років... в краї перемогла українська національна ідея й підкарпатські русини стали закарпатськими українцями, створили в 1939 році свою Карпатоукраїнську державу, зробили великий внесок у визвольні змагання українського народу» (с.10). Не більше і не менше!

Не можу не зупинитись на подальшій байці, що кочує з одної писульки ультрапатріотів до другої, а саме «Карпатоукраїнської держави 1939 р.» Ні де-факто, ні де-юре ніякої такої держави не було. Була всього лише автономна провінція федерованої другої (післямюнхенської) Чехо-Словацької республіки. Введена автономним урядом назва «Карпатська Україна» була незаконною, бо парламент республіки її відкинув при затвердженні конституційного закону про нове устроєння республіки наприкінці листопада 1938 р. Назва згідно конституції залишалась попередня,

«Подкарпатська Русь», змінити її мав право тільки новообраний сойм, а він зібрався тільки в останній день республіки, 15.03.1939 р. Змінив назву, існувала вона згідно закону всього 29 годин! То про яку «державу» може йти річ, коли її керівництво не мало повноважень навіть на зміну її назви? «Республіка одного дня», як вона фігурує у багатьох працях західних істориків!

Всі дійсно державні prerogative залишались в руках президента Чехо-Словаччини Е.Гахи, в тому числі і призначення та відкликання міністрів влади автономної провінції «Подкарпатської Русі». Та Ви, пане Мишаничу, перш ніж писати, хоч щось би прочитали з цієї непростої проблематики. Байки, розписані галасливим демагогом С.Росохою, «літописцем» П.Стерчом, від того, що Ви і Ваші однодумці будете їх сотні разів повторювати, правдою не стануть. Як каже східне прислів'я, від частого повторення «халва-халва» у роті солодко не стане, якщо цієї «халви» в дійсності немає.

Професійними істориками і юристами написана ціла низка праць (доцент В.Лемак, професор М.Болдижар (Україна), доцент П.Мосни, доцент Л.Сушко (Словаччина), Ф.Лукеш, Т.Брод (Чехія), академік П.Р.Магочі, Я.Прохазка (США) та інші), в яких давно розвінчана кочівна казка-небилиця про т.зв. «Карпатоукраїнську державу». Ну, а поскільки вона не існувала, то і не могла бути «внеском у визвольні змагання українського народу». Це вже інша байка. Т.зв. «Карпатська Україна» (як професійний історик інакше її кваліфікувати не можу) була всього лише епізодом чехословацької кризи 1938-1939 рр., до української історії цей епізод не мав ніякого відношення.

Не подобається О.Мишаничу і моя характеристика «поводиря закарпатських українців» А.Волошина як слабкого державного діяча. Знову мушу констатувати повну некомпетентність мого горе-критика в історичних сюжетах. Характеристика А.Волошина мною не придумана, а взята із споминів учасника подій В.Бірчака, авторитет якого, як українського національного діяча, О.Мишанич, гадаю, визнає. В.Бірчак, як найдостовірніший свідок, пише у своїх спогадах: «[А.Волошин] приймає дуже радо всякі депутації, із селянкою буде говорити й годину про справу, що до нього не

належить, а тим часом його власні урядовці не можуть дістатися до нього...» (с.16), «[А.Волошин] людина наскрізь чесна, шляхетня, розумна й загально люблена, мав однак кілька прикмет характеру, які в приватному житті можна часом уважати за великі заслуги та незвичайні чесноти, але які в прилюдному житті можуть статися й – злочином. Маю на думку його велику доброту... З тієї доброти випливала й нерішучість. Одного дня підписав пан прем'єр якийсь розпорядок, а другого дня просив референта, щоб зареферував справу – проти того розпорядку.

– Знаєте, це бідна людина, приходив до мене, прохав, треба ж бути милосердним... Таких справ було багацько, нині вирішених сяк, а завтра так, що не раз відбивалося фатально на державних справах. За це й називали його всі не «Державним мужем», ні не «Вождем», а «Батьком». (В.Бірчак. Карпатська Україна. Спомини й переживання. Прага, 1940, с.30-31).

Не маю сумнівів, що це свідчення переконливе. З цією «доброю» прем'єр А.Волошин зумів роздати за два місяці (листопад-грудень 1938) бюджетні гроші, виділені центральним празьким урядом для функціонування уряду автономної провінції протягом півроку. Ось чому президент Е.Гаха змушений був у січні послати в Хуст чеха, генерала Л.Прхалу, в ролі міністра автономного уряду, щоб той забезпечив контроль над фінансовими витратами цього уряду. Саме це було істинною причиною невдоволення українських націоналістів, що організували бурхливі демонстрації протесту в Хусті проти цього призначення.

Вимагає від мене також О.Мишанич підтвердження, що А.Волошин був призначений прем'єр-міністром уряду автономної провінції з волі Берліну. Поскільки пан академік ні в чому мені не вірить, я раджу йому самому приїхати в Прагу і в архіві міністерства закордонних справ Чеської республіки (відкритий, доступний) заглянути у фонд генерального секретаря міністерства 1938 р. За свідченням Масаржіка (не плутати з президентом Т.Г.Масариком і його сином Яном), що займав у цей час цю високу посаду, 25 жовтня 1938 р. йому зателефонували з МЗС Німеччини і «порадили», щоб влада негайно відсторонила А.Бродія і замінила його уряд кабінетом проукраїнським.

Нацистська верхівка Німеччини якраз у цей час розпочала галасливу дезінформативну операцію з т.зв. «українською картою», щоб приспати увагу західних держав (бо в дійсності, як добре відомо, готувала війну проти Заходу) і налякати Варшаву і Москву. Підозріло відкрито демонстрували свої «плани» можливої східної експансії, натякали українським націоналістам, що з ними співробітничали, на можливість створення за допомоги Німеччини української держави. Про це я декілька разів писав у своїх статтях, стисло, наскільки це можливо в енциклопедичних статтях, подаю також в ЕПР. Але ж О.Мишанич не вміє читати те, що йому не хочеться. Тому звертаюсь знов до українського авторитету, до праці В.Бірчака.

Він описує події, що передували цим змінам: «Одного дня в тому часі стрінув я на вулиці знайомого українського письменника Уласа (Самчука – І.П.), він потягнув мене за рукав на відлюдну вулицю і став шепотіти. Приїхав з Праги, Чехословацьку республіку розбиває Німеччина, з *української землі від Попраду по Тису на південь від Карпат утворить Німеччина самостійну українську державу* (виділено мною – І.П.)...

– Від кого приходите?

– Не ваше діло. Німеччина буде самостійну Карпатську Україну, а ваше діло поагітувати, щоб це домагання вийшло від населення. (Досвідчений і обережний В.Бірчак не вірив у можливість побудови держави у такому бідному і відсталому краї, тому опонував Уласові. – І.П.).

– Але Улас мені не вірив. Він перебив мені:

– Звідси піде відбудова цілої Української Держави. Занявши цю землю, йдемо походом далі!

– Карпатська Україна може бути завершенням будови Української держави, не її початком.

– За нею стоїть Німеччина й це буде початком!

– Самостійна Карпатська Україна буде абсурдом, але коли за цим абсурдом стоїть сильна держава, то й абсурд може втриматися при житті» (В.Бірчак. Карпатська Україна. с. 5-6).

З легкістю бульварного репортера бездоказово заперече О.Мишанич мій висновок з приводу пронацистської орієнтації

А.Волошина і його оточення. І в цьому питанні, мушу констатувати, пан академік, мабуть таки, нічого не читає, а тільки пише і пише, та все пасквілі, та все як один! При цьому не задумується навіть над тим, що пише. Він мені нагадує того героя роману М.Гоголя, що купував кипу газет, але не читав їх, а тільки дивувався, як це з окремих букв та слова виходять! У О.Мишанича слова наклепницькі, а з наклепом боротись можна тільки з вагомими фактами і документами в руках. Отож представляю документи дипломатичного походження, що незаперечно підтверджують пронацистську орієнтацію А.Волошина. В історичній науці документи дипломатії вважаються найбільш достовірними, бо ні один дипломат не дозволив би собі недостовірно, необ'єктивно інформувати свою владу.

А.Волошин 1.11.1938 р. відвідав посольство Німеччини в Празі. Про розмову з ним німецький дипломат доповідав у Берлін: «Прем'єр заявив, що він має намір будувати свій уряд за авторитарними принципами. Ліберальні форми правління призведуть слаборозвинутий у політичному і культурному відношенні народ до катастрофи. Тому потрібна тверда рука. Як підготовку таких заходів, вже зараз прем'єр розпорядився заборонити всі політичні партії». (Центральний Державний Архів Чеської республіки, SUA, фонд AA, к. 28, л. 438024).

Знов відвідав А.Волошин посольство Німеччини в середині січня 1939 р. У документі про цей візит говориться: «Прем'єр-міністр Волошин відвідав посольство і заявив, що після виборів, які відбудуться в Карпатській Україні 12 лютого, він має намір відвідати Берлін. **Він хотів би особисто подякувати урядові Рейху за те, що фюрер і рейхсканцлер зробив можливим утворення автономної Карпатської України і підтримав її розвиток**» (виділення наше – І.П. (SUA, фонд AA, U 9951).

А.Волошин про свої можливі зовнішньополітичні кроки радився уже не із своїм центральним урядом у Празі, а з Берліном. 24 лютого 1939 р. мав розмову з лідером подкарпатських німців Олдофреді і, знаючи про його прямий зв'язок з Берліном, поставив питання, чи міг би він приїхати до Берліну з офіційним візитом у середині березня. Далі сповістив Олдофреді, що консул

Польщі з резиденцією в Севлюші (нині Виноградово) заявив йому, що його приїзд до Варшави небажаний. Тим не менше він, Волошин, хотів би такий візит здійснити, «якщо це буде в інтересах Карпатської України, але хотів би знати, що з цього приводу думають у Берліні». І на закінчення попросив грошей від Рейху «на відбудову Карпатської України» (Центральний Державний Архів Чеської республіки, SUA, фонд АА, к. 28, л.437993).

Ще «динамічнішим» у пронимецькому напрямі був найближчий співробітник А.Волошина міністр Ю.Ревай. «Юліан Ревай поставив все на німецьку карту, – пише в своїх спогадах тодішній чехословацький міністр Л.Фаєрабенд, – діяв так, ніби він був представником Гітлера в Закарпатській Україні. Широко відкрив двері для нацистської пропаганди, впустив до краю нацистських агентів і як член автономного уряду камуфлював їх діяльність. Згідно вказівки німців і у відповідності з нацистськими взірцями організував український національний рух, його гвардію. Ця гвардія, «Січ», підтримувала німців, переслідувала великоруський напрям і єврейське населення. У краї, де жило більше 15 % євреїв, це було дуже недобрим сигналом для майбутнього, так само як і стремління утвердити тоталітарний режим» (Л.Файєрабенд. Політичні спогади. Т.1, Прага, 1997, с.78). Думаю, що коментарі до цих документів зайві, для розумних людей. До речі, пан міністр Ю.Ревай за свою надмірну пронацистську активність був на початку березня 1939 р. президентом Е.Гахою знятий з поста міністра.

Не подобається О.Мишаничу спокійна, об'єктивна інформація в ЕПР про подкарпатських проугорських діячів А.Бродія, С.Фенцика, М.Демка. На цій підставі знаходить у мене «очевидні» проугорські симпатії. Ще одна інсинуація нібито вченого, що знов таки не вміє читати ті ж матеріали ЕПР. Їх об'єктивність він називає чомусь «респектом». Повинен сказати, пане Мишаничу, що у мене не тільки як історика, але і як громадянина, немає ніякого «респекту» ні до одного подкарпатського політичного діяча 20-40-х років. Ці діячі всіх національних орієнтацій – грабарі, волошини, брашайки, реваї, штефани, бродії, демки, фенцики – були сіренькі, нижче середнього гатунку, не використали і мінімум з того, що краю давала демократична Чехословаччина.

Ось як їх характеризував той же чехословацький міністр Л.Файерабенд, що брав участь у формуванні першої подкарпатської автономної влади на початку жовтня 1938 р.: «В житті я не бачив нічого більш мерзенного, ніж поведінка подкарпатських представників. Їх головною турботою була не Подкарпатська Русь і її відношення до Чехословацької республіки, а те, хто з них буде міністром і скільки буде міністерств. Спочатку вони вимагали вісім міністерських крісел, після довгих переговорів погодились на шість. Даремно ми намагались їм пояснити, що на більше, ніж три міністерства ми погодитись не можемо, бо словаки мають тільки п'ять. Подкарпатські представники години й години домагались свого. І тільки після того, коли міністр Калфус з великими застереженнями погодився на те, що шість їх представників одержать міністерську платню, вони погодились на три міністерства... Поведінка подкарпатських представників викликала у мене глибоку відразу. Мені було соромно за те, що політичні діячі можуть вести такий брудний торг в дуже серйозній ситуації. Я був шокований з того, що чехословацька політична сцена не змогла за 20 років виховати в тій частині республіки культурнішу політичну еліту» (Л.Файерабенд. Політичні спогади. Т.1.- Прага, 1997, с.42). У складі цієї «еліти» були як «русские», так і «українці» – А.Бродій, Е.Бачинський, С.Фенцик, А.Волошин, Ю.Ревай, С.Клочурак, І.Пещак та інші.

Так що не приписуйте мені, пане Мишаничу, неіснуючі симпатії до Фенцика і Бродія. Треба лише добре відкрити очі і читати те, що я написав у ЕПР. Але в котрий раз я змушений констатувати, що О.Мишанич читати не вміє, не хоче. На стор.281 ЕПР написано, що діяльність С.Фенцика, його контакти з польськими і угорськими дипломатами і секретними службами, симпатії до фашистського руху принесли тільки шкоду «Обществу им.А.Духновича», яким він деякий час керував. Мене не треба повчати, що С.Фенцик організував банди люмпенів «чорнорубашечників» для дестабілізації ситуації в «Карпатській Україні», бо я це написав чітко і ясно, для тих, хто хоче бачити і читати, на стор.383 в статті «С.Фенцик».

Проте, на відміну від О.Мишанича, смерть А.Бродія, С.Фенцика і М.Демка від куль вічно п'яного штатного ката –

Марусі-партизанки вважаю мученицькою, а реабілітацію згідно рішення українського ж суду повною і справедливою. Бо «суд» Русина-Андрашка був судом юридичних вбивць, не доказав своїм жертвам ні одного злочину, крім міфічної колаборації. А як же тоді бути з А.Волошином, адже він всю війну колаборував з нацистськими окупантами в Празі, під їх крилом і за їх гроші педагогував в Українському вільному університеті!

Де ж Ваша людяність, пане академіку, коли Вам не дають покою навіть кості невинно убієнних, тай невідомо де закопаних! Для Вас вони і нині «політичні злочинці». Ганьбіться! Та де у Вас ганьба? На Вашому фоні на якій висоті людяності стоїть фігура іспанського диктатора, каудільо Франко, який дав побудувати в «Долині смерті» біля Мадриду, де три роки точились найкривавіші бої громадянської війни (1936-1939) між іспанськими демократами-республіканцями, націоналістами і фалангістами-фашистами, спільний цвинтар і пам'ятник-хрест з написом на ньому: «Всі вони загинули за Іспанію. Тільки кожний за свою!»

Не вийшов О.Мишанич із полону сталінського міфу про «возз'єднання Закарпаття з радянською Україною» на основі «вільного волевиявлення всього руського (українського) населення Закарпаття» (с.13-14). Для русинської, чеської, російської, американської історіографії, для всіх істориків-професіоналів це банальна анексія, проведена секретними службами СРСР з наказу самого Сталіна під керівництвом його найближчого довіреного, політ-генерала Льва Мехліса. Не знаю, як О.Мишанич чотири дні читав ЕПР, але вмудрився не помітити кардинального документу у справі «возз'єднання». Ні, не горезвісного папірця, мукачівського «маніфесту», а рішення московської тайної «Комісії по проблемам мирних переговорів и послевоенного устройства», яка на своєму засіданні 9 березня 1944 р. прийняла рішення про «Уступку Подкарпатской Украины Чехословакией Советскому Союзу, компенсированную частью территории германской Нижней Силезии», опублікованого як документ кардинального для нас значення нещодавно російськими істориками.

Але ж і головний спеціаліст з цього питання з числа українсь-

ких істориків американський професор В.Маркусь говорить у своїй книзі «Приєднання Закарпатської України до радянської України. 1944-1945» (Київ, 1992) про окупацію краю Червоною Армією і анексію. Для Вас, пане Мишаничу, він авторитет, то хоча б у його книжку зазирнули. В.Маркусь пише: «Після окупації краю Червоною Армією розпочалася пропагандистська кампанія. Вона проводилася у національному і патріотичному дусі, експлуатуючи минулі устремління Закарпатської України до возз'єднання з рештою України» (с.42). «Кожен відчував, що за цією пропагандою стоїть Червона Армія, її політпрацівники і навіть радянська таємна поліція. Для справжніх українських патріотів цей факт був вирішальним. Отож, і вони трималися осторонь цієї пропаганди. «Возз'єднання з Україною?» – гарний лозунг, але з якою Україною? Радянська Україна нині перебуває під гнітом російського більшовизму і тому бажано, щоб цей шматок України лишався поза радянською Україною, у складі демократичної Чехословаччини», – так міркувала більшість карпатоукраїнців» (с.43).

Про атмосферу на «вікопомному» з'їзді народних комітетів у Мукачеві В.Маркусь пише як очевидець, учасник цього «з'їзду»: «Кожну відмінну думку належало відкинути, а її автора затаврувати. В час дебатів виступали представники округ, переважно на користь возз'єднання, хоча дехто мав іншу думку з цього приводу. Члени кількох окружних делегацій запропонували, у дуже делікатній формі, провести плебісцит, оскільки, казали вони, 600 осіб не можуть вирішувати долю краю. Дізнавшись про таку ініціативу, організатори з'їзду почали загрожувати тюрмою кільком делегатам, якщо вони насміляться виступити з подібною пропозицією» (с.46).

З тієї ж книжки В.Маркуся: «З'їзд одностайно обрав членів Народної Ради, склад якої був запропонований одним списком. Власне, з'їзд цей нічим не відрізнявся від «народних» маніфестацій (зборів, виборів, плебісцитів), що їх від 1920-х років організували більшовики: усе було підготовлено, усе передбачено, усі вибори проходили одностайно. Радянські представники, воєнні або політичні, офіційно не брали участі у з'їзді, але вони керували машиною, стоячи за кулісами» І далі: «Протягом грудня 1944 р. комуністичні осередки і місцеві органи отримали наказ зібрати

підписи на підтримку маніфесту. За радянськими джерелами, його підписали 250 000 жителів, себто 50 % дорослого населення. Ця цифра не є неможливою, якщо взяти до уваги, що ці підписи здобувались шантажем, або облудними методами: «підпишіть – і матимете тканину», або ще краще: «підпишіть для розподілу землі». Дехто підписував кілька разів, на вулиці, у громадських приміщеннях або під час мітингів» (с.47). Отаке-то «волевиявлення»...

Ви скажете, що ці цитати я вирвав з контексту книги В.Маркуся. Я взяв свідчення очевидця і учасника подій, шанованого Вами українського діяча і вченого. Мене мало цікавлять його «висновки», що, мовляв, «у кінчному результаті», «об'єктивно» і т.д. була зроблена добра справа, об'єднані всі українські землі, хоч заслуга в цьому належить Сталіну. Все це звичний для вас, ультрапатріотів, макіавеллізм. Якщо вам годиться, то ви готові поклонитися і пам'яті найкривавішого в історії диктатора, Сталіна, його посіпакам, Л.Мехлісу, С.Тюльпанову, Л.Брежнєву й іншим тайним агентам, бо вони, бачте, «возз'єднали»... Аморальність таких поклонів очевидна, коментарі не потрібні.

Це вони, сталінські «орли», а вірніше – грифи, відірвали Подкарпатську Русь від Центральної Європи і міцно прив'язали до наскрізь хворої, війною розбитої евро-азійської імперії, увінчаної до того ж архіпелагом ГУЛАГ. А Ви мені приписуєте паплюження України, що, мовляв, я їй приписую цей відрив? (с.11-12). Подкарпатська Русь була приєднана до СРСР і конкретно до її адміністративної частини УРСР. У нас з вами не було українського громадянства, але есесерівське. То читайте і цитуйте те, що я написав, не приписуйте мені своїх маразматичних фантазій.

* * *

Інтелектуальну неспроможність О.Мишанич продемонстрував, «аналізуючи» статті ЕПР «Етнографія», «Язык подкарпаторусинский». Сказати йому нічого, бо не розуміє очевидної невідповідності, неприйнятності ділення українськими етнографами слов'янського автохтонного населення не тільки Подкарпатської Русі, але і Східної Словаччини на «бойків», «лемків» і «гуцулів». Перших двох етнографічних груп у нашому краї взагалі

немає. Третя, «гуцули», мігрувала сюди відносно недавно. І це останнє найбільш здивувало О.Мишанича, чим він, у котрий раз, продемонстрував мізерність своїх знань. Цю проблему вчені вирішили давно, в 19 ст., читайте статтю ЭПР «Гуцуль». Якщо й цим не вірите, процитую висновок авторитетного українського вченого, історика О.Мицюка: «Починаючи з XVI в., поширюючись через крайньо-східні Карпати, приходять в пограничний район Свидовця і в північно-східню Мараморошину, в цілком незаймані дикі місця, галицькі і буковинські гуцули... Всі гуцули приходять на угорський бік Карпат ніким не кликані. Вони не шукали собі вільгот чи привілеїв, а стихійно самі осідали в заліснених горах, майже непридатних під хліборобство, стаючи пастусько-мисливським людом» (О.Мицюк. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. Т.ІІ, Прага, 1938, с. 40).

Дискутувати з О.Мишаничем про наявність чи відсутність «Языка подкарпаторусинского» не вважаємо потрібним, бо він бубнить весь час одне й те ж в стилі горезвісного російського імперського міністра Валуєва – «не було, немає і бути не може!». А те, що він, колишній русин, відрікся від своєї материнської мови, це проблема його совісті, якщо вона в нього є. Ми, русини, свою мову любимо, цінуємо, як недооцінену лінгвістичну перлину. Вона, як літературна, є кодифікованою і функціонує в усіх сферах життя малої гілки русинів Воеводини (Сербія) ось уже скоро 100 років! У 1995 р. свій варіант кодифікували східнословачькі русини, видають на цій мові художню і наукову літературу, газету, журнал, ведуть радіопередачі. Своїм варіантом русинської мови користуються русини-лемки в Польщі. Аналогічні процеси розширення сфери побутування материнської мови відбуваються, і достатньо динамічно, у Закарпатській області.

Навіть тут О.Мишанич, з його викривленим способом «бачення» (бо ж не «мислення»!), знайшов нібито поживу! Ми написали, що проблему кодифікації «мови подкарпаторусинської» вважаємо проблемою не лінгвістичною, а політичною. А поскільки О.Мишанича і вночі переслідують «страхіття» «політичного русинства», то він хваткою хижої риби піраньї закусився за оте «не лінгвістичною, а політичною»! І пішов репетувати, як зне-

нацька пробуджений з того страшного сну – хапайте І.Попа, бо «закарпатський політичний сепаратизм залучив проблему «русинського язика» до арсеналу засобів боротьби за віддалення і відділення Закарпаття від України! Параноїдна істерика, тай годі! Треба бути пацієнтом чеховської «палати № 6», щоб навіть думати про «відділення Закарпаття від України» в умовах, коли Західна і Центральна Європа спішать наглухо закритись від Європи Східної непроступними кордонами «Шенгенської угоди» і вже через рік через Ужгородський і Чопський КПП проляже нова «залізна завіса». А що і як буде за нею, ваших сусідів, запевняю Вас, абсолютно не цікавить. Політичність проблеми «мови подкарпаторусинської» я бачу зовсім не там, де її знаходить хвороблива уява О.Мишанича. Я її бачу у відсутності політичної свободи для русинів в Україні, у відсутності навіть культурно-національної, меншинової автономії.

Колись відомий український політичний і культурний діяч Смаль-Стоцький з еміграції на похвалбу більшовиків, що вони, мовляв, дали українцям мову в радянській Україні, влучно заявив наступне: «Ви хвалитеся тим, що дали нам, українцям, мову. Мова завжди і всюди є з нами, ви нам верніть нашу свободу і державність!» Перефразуючи вислів цього мудрого українського діяча, я Вам, пане Мишаничу, скажу: передайте своїм хлібодавцям-чиновникам у Києві, нехай нам вернуть нашу регіональну державність, автономію, а вона вже віпорається з кодифікацією подкарпаторусинської мови без Ваших «порад»!

Без честі і совісті бреше О.Мишанич, що я «паплюжу Україну і українську культуру». Я уклав, редагував і написав більшу частину статей регіональної енциклопедії Подкарпатської Русі, загальноукраїнських сюжетів у нас немає. Я впевнений, що їх напишуть у Києві, для загальноукраїнських енциклопедій і словників, бо поряд з О.Мишаничем там є достатньо своїх стовпів ученості!

Біо-бібліографічні статті подаються тільки про тих українських діячів у сфері політики і культури, які жили в Подкарпатській Русі, або займались подкарпатською проблематикою. Та й тут О.Мишанич не обійшовся без інсинуацій. Закидає авторам ЕПР, нібито статті про українських діячів завжди менші за обсягом, ніж про русинських, угорських, чеських та ін. І знов

бреше, бо спробуйте знайти в українських словниках і енциклопедіях статті такого обсягу як у ЕПР про В.Січинського, М.Кушніренка, братів Шерегіїв, А.Штефана, О.Мищока, В.Шандора та ін. Запевняю вас, шановні читачі, не знайдете, бо в ЕПР вони найповніші і написані з великою повагою, до тих, звичайно, які повагу заслуговують. Атори не вважали потрібним давати в ЕПР описання всього життєвого і творчого шляху таких величин, як І.Франко, В.Гнатюк, а тільки їх зацікавлень подкарпатськими сюжетами. Все інше ж давно дано в українських довідниках!

Не розуміє О.Мишанич відсутність в ЕПР матеріалів про русинів Східної Словаччини, Воєводини, лемків Польщі, діячів діаспори. Заспокойтесь, пане Мишаничу, все це є, тільки Ви ж не читаете нічого, скажімо, в інтернеті. А там уже більше року йде інформація про ще одну предметну русинську енциклопедію, яка не копіює ЕПР, а саме:

**ENCYCLOPEDIA OF RUSYN HISTORY AND CULTURE,
EDITORS – PAUL ROBERT MAGOCSI and IVAN POP,
University of Toronto Press, Toronto, Canada.**

Статті саме цієї енциклопедії висвітлюють проблематику світового русинства, біографії вчених всього світу, що цікавились або цікавляться русинською проблематикою. Є там стаття і про Вашу особу, пане Мишаничу, написана мною, зміст її Ви вже знаєте! Вам не подобається? Також не подобається, як я написав про Ваших ужгородських однодумців? На жаль, як казав російський поет Твардовський, – «тут ни убавить, ни прибавить, так это было на Земле!»

У своїх інвективах проти мене О.Мишанич вдається навіть ... до шаманізму! Він в істеричі від того, що я ситуацію в Україні називаю в загальноприйнятих в політології поняттях – затяжна, глибока, господарська, соціальна і політична криза. Виявляється, що це «паплюження», кризу кризою називати не можна, треба казати – «негаразди». Тут дійсно О.Мишанич вдається до шаманського табуїзму, що забороняє «злі» речі називати своїми іменами, бо «зло» тоді з'явиться і накоїть ще гіршого! У цьому твердо впевнені шамани австралійських аборигенів, племен пралісів Нової Гвінеї, Амазонії та інших, а також пан київський

академік. І не треба мені приписувати, пане Мишаничу, нібито я радію оцим «негараздам». Від них чи не найбільше постраждав і страждає мій рідний край як частина України. Та ще й природа, спровокована хижачьким «господарюванням» в наших лісах «нових українців», карає майже щороку ні в чому не винних. Це мої земляки, русини і українці, страждають від 90 %-ого безробіття в краї, найвищих у країні цін, блукають, не потрібні рідній державі, по всіх країнах Європи, готові виконувати найважчу і найбруднішу роботу, бо іншу їм не запропонують. Робітники, селяни, колишні вчителі, лікарі, кандидати наук, а нині бесправні на чужій землі остарбайтери, махають лопатами і кайлами в котлованах Чехії, Польщі, Росії, Німеччини, Австрії, Іспанії. Це Ви їм поясніть, що то у вас не криза, а всього лише «негаразди». Не хотів би я почути, куди вони Вас, пане академіку, пошлють, напевне дуже далеко...

З мазохістським задоволенням пан академік вишукує на сторінках ЕПР стилістичні, граматичні й інші помилки, огріхи. Для того, щоб відшукати коректорські блохи, як їх іменують у видавництвах, не треба мати найвищий академічний титул. Бліх, як відомо, найкраще вміють шукати найближчі родичі людини, примати...

Біда, коли представники інтелектуальної еліти країни, що переживає великі «негаразди» і то вже десять років, золотих, мирних років, шукають їх причини в якійсь міфічній злій волі Москви, Праги, Будапешту, або ж підкидають своїм покровителям надумане «політичне русинство». Не здатні подивитись критично на самих себе і своїх, домашніх «героїв» дня. Істерика ще нікому не допомогла, як і пошуки «зовнішніх ворогів».

На закінчення, пане Мишаничу, знаючи Вашу любов до цитат, дозволю собі процитувати мудрість старих римлян – *si tacuisses, philosophus mansisses* (якби ти промовчав, тебе вважали б філософом...), ну а так...

Іван Поп,

доктор історичних наук.

“ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ”,
“ДЕЛО СТУДЕНТА КУШНИРА ВАСИЛИЯ”
І “ВТОРЫ” * АКАДЕМІКА О. МИШАНИЧА

Ці три складові пов’язані між собою в проміжку за часом понад 40 років. І хоча вони не рівнозначні за наслідками, зв’язок їх, як не дивно, особливо проявився нещодавно. І сталося це з вини шанованого в певних колах наших співгромадян академіка НАН України, нашого земляка, русина за походженням, який нині успішно експлуатує в своїх меркантильних цілях антирусинську ідею. Ним є Олекса Мишанич.

Іван Поп, автор «Енциклопедии...» та Василь Кушнір, головний герой нашумілої свого часу судової справи над студентами УжДУ, були однокурсниками і стфаку Ужгородського університету в 1955-1960 навчальних роках. Обидва – із селянських сімей, що мають древні родові корені. Перший – у Підкарпатській Русі, другий – на Черкащині.

І все ж сьогодні ми б навіть не помітили цієї паралелі, якби не «науковий» опус Олекси Мишанича під назвою «Енциклопедия Подкарпатской Руси» і що за нею?». Появу цього творіння викликала саме згадана «Енциклопедия Подкарпатской Руси» (далі - ЕПР) – результат багаторічних наукових пошуків, я б сказав, наукової одержимості Івана Попа, професора, доктора історичних наук, вченого європейського рівня. Видана ним енциклопедія, попри певні недоліки та прогалини, відповідає не лише на безліч запитань з історії нашого краю (а це, між іншим, надзвичайно цікавило вдумливих студентів УжДУ періоду засудження культу особи), а також дає методологію об’єктивної оцінки історичних фактів і явищ з

* Вторы (русин.) – слід від лиж на цільному снігу.

минулого та й сучасного, заповнення «білих плям» історії України в цілому.

Добросовісна праця Івана Попа не могла не бути поміченою українською громадськістю. Інтелектуальний тижневик України «Дзеркало тижня» (6.04.2002 р.) назвав це видання «історичною «бомбою», яка «вибухнула» в Ужгороді».

Щодо другої події, в епіцентрі якої опинився однокурсник Івана Попа Василь Кушнір, вірніше його «Щоденник», яка переросла в «Дело студента Кушніра Василя» стараннями тодішніх кадебістів (в першу чергу, ужгородських), то вона також залишила помітний слід, насамперед, психологічного плану в усіх тих, хто безпідставно притягувався до судового процесу по даному «Делу».

Студентські роки сповнені не тільки особистими переживаннями, але й першими спробами дати аналіз суспільного середовища, у якому проходить становлення особи та реалізація її не лише за власними інтересами, але за потребами спільноти краю і держави. Думаю, що формування у нас саме такого світогляду було значною заслугою певного кола професорсько-викладацького складу гуманітарних факультетів університету часів «хрущовської відлиги». І у нас, у єдиному вузі «наймолодшої радянської області», стало можливим не криючись ставити питання професору чи викладачу, висловлювати дискусійні думки, породжені невідповідністю офіційно проголошуваних декларацій і наукових концепцій та історичної, економічної і соціальної реальності. Вони висловлювались не лише на заняттях, але і в приватних розмовах, в коридорах факультетів та гуртожитках. Цьому сприяло віками сформоване критичне ставлення до чужої влади, що передавалося від покоління до покоління і стало майже генетичною складовою русинського характеру.

Здавалося, що «новий вітер» зачепить і «ловців» висловлювань, працівників відповідних спецслужб. То ж арешт студента V курсу істфаку Василя Кушніра викликав загальне здивування у всіх, хто його знав, в т.ч. і у нас, котрі закінчили університет рік тому. Допитливий і чесний юнак Василь всі роки навчання заносив до щоденника деякі свої думки та думки співрозмовників, що стосувалися здебільшого професії історика, до якої він себе сер-

йозно готував. Зрозуміло, що коли щоденник Василя через збір обставин потрапив до рук кадебістів, його автор навіть не збирався відмовлятися від нього, вважаючи такий вчинок, мабуть, нижче своєї гідності громадянина держави, нехай і такої, яку він щиро недолюбливав за ті недоречності, які щодня можна було зустріти в реальному житті.

До «Щоденника» потрапило і моє прізвище у зв'язку з віршем Т.Шевченка «Розрита могила». Ще будучи студентом I курсу, Василь купив нове видання «Кобзаря» у добротному оформленні і показав його мені. А тут у мене майнула думка: чи вміщений у ньому крамольний вірш? Перевірили - немає. І я, як дружок курсник філфаку, який був знайомий з творчістю Т.Шевченка, розповів Кушніру, українець не за паспортом, а за покликом душі, зміст «Розритої могили» Т.Шевченка, в якому поет засуджує Б.Хмельницького за акт возз'єднання України з Росією. Тема «возз'єднання» на той час (1955 р.) була досить актуальною, бо минув лише рік з того моменту, як в СРСР гучно святкували 300-річчя возз'єднання України з Росією. На районному святі мені навіть доручили виступити від імені випускників середньої школи. І мій виступ, звичайно, був витриманий у дусі щирого патріотизму та інтернаціоналізму.

Та стався на цьому святі зі мною цікавий випадок, який дещо похитнув мою віру в історичну необхідність такого «возз'єднання». Відбулась довірлива розмова з моїм сусідом Василем Стецьом, років на 10 старшим від мене, який уже встиг «збагатитися» п'ятирічним досвідом ув'язнення в ГУЛАГу Бурят-Монгольської АРСР за втечу з Донбасу, куди був примусово вивезений на відновлювальні роботи. Мабуть, ГУЛАГи були доброю політшколою, раз простий селянин розповів мені, що Т.Г.Шевченко у вірші «Розрита могила» засудив акт «возз'єднання». Наступного дня я знайшов «Кобзар» видання 1946 року у районній бібліотеці і прочитав вірш. Мені стало зрозуміло. Якщо за офіційними програмами освіти даний вірш був лише реакцією поета на руйнування козацьких могил Запорізької Січі, то насправді тут поет висловлює своє ставлення до акту возз'єднання, яке, можливо, ще й нині не всім подобається в нашій Україні. Тут ми

бачимо Україну сплюндровану, вона гине і звертається до винуватця страждань, до Б.Хмельницького: «Ой, Богдане! Нерозумний сину! Подивись тепер на матір, на свою Україну... Степи мої запродані жидові, німоті, сини мої на чужині, на чужій роботі». «Перевертні допомагають москалеві на Україні господарювати та з матері полатану сорочку знімати». Автор ставить питання: що шукають там розкопувачі? І робить висновок: якби вони знайшли те, що там схоронили їх батьки, а це - рівно нічого, то «не плакали б діти, й Мати б не журилась».

І хоча я на той час ще не бачив України, протестний дух вірша Т.Шевченка був співзвучний моїм настроям. Тим більше, що з націоналізацією у нашому краї дрібного виробництва, примусовою суцільною колективізацією сільського господарства підкарпатські русини втратили основне джерело існування - власність. Тисячі верховинців уже в той час змушені були повіритись по заробітках, втрачаючи здоров'я, а нерідко й життя. Зрозуміло, свої питання я тримав при собі.

Але й про вірш не забував. То ж коли мені потрапив до рук п'ятитомник Шевченка, я знову звернувся до цього вірша і довідався ще немало цікавого: виявляється, окремі рядки «Розритої могили» за часів царизму були підкреслені цензорами як «неблагонадійні». І от більш як через півтора століття вірш «Розрита могила», уже в умовах «соціалістичного» ладу, антиподу царизму, послужив для звинувачення в «буржуазному націоналізмі» одного із студентів, який згадує про даний вірш у своєму студентському щоденнику. Куплений «Кобзар», в якому цього вірша не було, Василь Кушнір поміняв на «Кобзар» 1946 р. видання, де він був. Тепер можу сказати й те, що заслужений артист України і композитор, уродженець с.Білки Іршавського району Степан Гіга в роки горбачовської перебудови написав до цього вірша музику, виконував твір на задоволення земляків у селах, санаторіях, центрах культури області.

Звичайно, розмова навколо цього факту для мене не була з приємних, бо ж, закінчивши університет, я вже працював директором школи. Але слідчий, який вів «дело» Кушніра, цілком конфіденційно сказав мені, що В.Кушнір звинувачується у «бур-

жуазному націоналізмі». Я ледве втримався, щоб не розсміятись, зауважив: «Кушнір - буржуа? Та він такий же бідний, як і всі студенти з селянських родин, з вічною проблемою, як дотягти від стипендії до стипендії». Відповідь слідчого мене приголомшила: «Бути буржуазним націоналістом - не обов'язково бути багатим, головне - поділяти націоналістичні ідеї». Я продовжив: «Але ж за життя Шевченка поняття «буржуазний націоналіст» не існувало, поет був революціонером-демократом. То хіба можна його вірш «Розрита могила» відносити до буржуазно-націоналістичних?». Слідчий, не будучи в літературознавстві спеціалістом, відповів простодушно, як його вчили: «Так то ж коли було? За царизму! А Кушнір ще й нині цим віршем любить».

Я зрозумів: треба було підтвердити занесений до «Щоденника» факт заміни «Кобзаря». Я попросив зустрічі з В.Кушніром, який пригадав деталі п'ятирічної давності.

На суді я знову почав з того, що Василь Кушнір не є і не може бути буржуазним націоналістом, але мене перервали: «Ви бачили обидва Кобзарі?». Я відповів: «Так, але то ж Шевченко!». Від суду репліка: «Суд не цікавить, що ви думаєте, а лише факт заміни». Як записано в протоколі суду, не знаю, але основний зміст і свою позицію відтворюю дослівно.

Мушу додати, що ідея цього вірша Шевченка і по сьогодні будить розум і совість. Ми, підкарпатські русини, живемо нині точно так, як говорив Шевченко про Україну. Від русина відібрали ту власність, яку накопичували його предки і нині живущі покоління для блага свого народу. Більше 80 % деревообробної, меблевої промисловості, розлив мінеральних вод, переробка солі, об'єкти торгівлі належать клановим структурам, фірмам, які знаходяться за межами області. Потоки прибутків, що їх створюють русини в своєму краї, течуть до Львова, Києва, за кордон. Жодна фірма Закарпаття не має своїх структур в інших регіонах, в той час як у нас діє близько однієї тисячі філій юридичних осіб, які знаходяться за межами області. Русини в цих філіях працюють лише на важких фізичних роботах або на посадах прислужників, навіть ті, що мають спеціальну освіту і багатий практичний досвід. На наших очах розкрадено, розграбовано, зруйновано індустріальний потенціал області, який

створювався протягом півстоліття, здебільшого за рахунок власних накопичень, економії на оплаті праці людей. Державне майно, об'єкти торгівлі, побуту, соціальної сфери опинилися в руках «тіньовиків», мафіозних груп. Причому за сприяння управлінських структур. Нинішні «перевертні» справно служать цим головним економічним ворогам України і нашого краю, бо мають власний інтерес і зиск.

То ж не дивно, що сотні тисяч людей – найбільш продуктивна частина русинського населення – їздять по світу в пошуках хліба для родини. Така наша дійсність. Паювання землі за принципом «землю тому, хто на ній працює» в умовах безземелля у Закарпатті є антисуспільним і аморальним. Відібрання власної землі селян під час примусової колективізації нині паюванням закріплено назавжди. Проте і «пайовикам» надано землю не для того, щоб вони її мали. Створюються економічні умови, коли мале виробництво стає збитковим.

Сто років тому економіст Е.Еган, уродженець м.Чакторни Австрійської імперії, шотландець за походженням, дослідив господарський стан русинів і обґрунтував Меморандум для угорського уряду. Був призначений керівником т.з. «Верховинської акції». Тоді він, проаналізувавши причини жахливого становища селянства, з праці якого тягли соки по 4-5 посередників – торгові євреї – дійшов висновку: «Можна передбачити й день, коли останній русин утече з краю». Як це не парадоксально, але на «втечу русинів з краю» й сьогодні надіються чимало мафіозних елементів, антирусинів, готових присісти місце господаря нашої землі. На руку їм і косівський приклад в Югославії, де албанці-«косовари» за кілька століть, особливо в період правління Тіто, стали більшістю історичної сербської землі і примусили корінних жителів-сербів залишити свої обійстя.

Але повернімось до «Дела студента Кушніра Василя». Потрібно сказати, що наскільки це «Дело» було сумним, настільки воно було й кумедним. Колись я представив студента Василя Кушніра як «останнього запорізького козака» своєму другу, невтомному гумористу Івану Кулі, до речі відміннику навчання. При цьому Василь Кушнір в такому ж гумористичному тоні додав: «А ще на мене кажуть «Мазепа», та я не звертаю на це уваги».

На судовому засіданні і цей, з природної точки зору, гу-

мористичний «факт» мусів бути підтверджений. Іван Куля при цьому додав: «Але він (Кушнір) такий Мазепа, як я японський мікадо». Заповнений серйозною професорською публікою і приголомшеними студентами зал судових засідань, що мовчав протягом усього судового процесу, вибухнув сміхом, від цього порівняння, знаючи, що Куля напівсерйозно, напівпоказово цікавився Японією та японською мовою, що було в той час не модним. І Куля за своє порівняння одержав від головуючого на суді попередження: «Но-но, суд вам не комедія, він приведе вас до порядку».

Однак напруга в залі була знята. Усі, і в першу чергу студенти, почали ставитися до того, що проходило в залі суда, як до дійства, позбавленого здорового глузду. Суддя вжив слово «комедія» цілком доречно, бо майже не було такого учасника цього процесу, який би не вважав, що це судове дійство позбавлене здорового глузду, що ув'язнення людини за переконання – з арсеналу минулого, що широко практикувалось, як нас вчили з марксизму-ленінізму, за часів царизму. Тому попри всю гіркоту втягнення до цієї судової, в той час рудиментарної, як нам здавалось, процедури, ми були на боці підсудного.

Коли ми вийшли із залу після закінчення судового засідання другого дня, Іван Куля чисто по-потушняківськи висловився: «Но, видів-ись державний розум? Мають претензії до Мазепа, це зрозуміло. А вже і японський мікадо – український націоналіст!»

Невдовзі апеляційний суд скасував вирок В.Кушніру, що й справді було доброю наукою ретивим стражам «безопасности» СССР.

Стаття В.Кушніра під заголовком «Півстоліття до істини: факти і домисли в науковій полеміці», підтверджує наше переконання: Василь Кушнір був і залишився чесною і порядною людиною, із власною громадянською позицією. Він говорить: «Ніякого сексота в нашій групі (навчальній) не було, ніхто мене не видавав КГБ, бо видав себе я сам своєю юнацькою необачністю і на роки приніс життєві ускладнення собі і своїм приятелям-студентам. Всі п'ять студентських років писав щоденники, переховував їх у себе вдома в Черкаській області». Як говорить сам В.Кушнір, з арештом його батька щоденники, які були

знайдені кадебістами під час обшуку у хаті його матері в Черкаській області, й стали приводом його звинувачення у «буржуазному націоналізмі».

Можна б і не «ворушити старогө», якби не заставляли певні обставини. Появилася справді солідна праця вченого, тепер уже енциклопедиста Підкарпатської Русі, Івана Попа. Наш край, маючи 14 докторів історичних наук, чогось подібного до Івана Попа не бачив. Унікальність цього видання ще й в тому, що підкарпатські русини є чи не першим малим народом, який має свою власну енциклопедію, написану до того ж нашим земляком – вченим європейського рівня. Енциклопедія Івана Попа, особливо її розділи «Географія», «Історія», «Культура», статті про роль конкретних осіб в історичних, політичних, культурних, економічних процесах в Підкарпатській Русі позначені глибоким аналізом і об'єктивністю.

За всіма ознаками нинішнього сприйняття ЕПР людьми, що турбуються долею рідного краю, ця наукова праця буде жити дуже і дуже довго, доповнюючись новими гранями нашого буття та новими особистостями. Але діалектика природи, як відомо, це боротьба протилежностей. На щастя, для людської цивілізації, неправда не довговічна, вона покрутиться-повертиться, і навіки кане в небуття.

Ми не знаємо, з яких міркувань академік НАН України, також випускник УЖДУ, Олекса Мишанич видав і надіслав деяким ученим та громадським діячам нашого краю свій памфлетний твір, який спрямований не тільки проти ЕПР, а, головним чином, проти її автора Івана Попа. Ознайомившись із цим «творінням», переконаєшся: науковості, тим більше «академічності», крім титулу автора, в ньому немає, а є чорна заздрість до людини, яка зробила для свого народу та заради свого народу величезну і корисну справу. Проте із усього написаного О. Мишаничем проти русинів та русинства, а також стосовно ЕПР, можемо зробити два висновки.

Перший: шановний академік, який мав би гордитися народом, серед якого виріс, на жаль, втратив із своїм етнічним середовищем животворні зв'язки, що дійсно може призвести до зневаги своїх предків, ворожості до тих, хто залишається вірним їх імені.

Другий: таке потворне явище як антирусинство і русинофобія

були започатковані не О.Мишаничем, який нині його уособлює в науковому Києві, а значно раніше. Він є лише продовжувачем духовного руйнування русинської душі, їде «вторами», прокладеними представниками еміграції. Особливо відзначилися на терені антирусинства емігранти з Галичини, які з легкої руки Президента ЧСР Т.Г.Масарика в 20-30 рр. минулого століття заповнили наш край. Перебуваючи в ЧСР (у Підкарпатській Русі) на правах чужоземців, утверджуючи себе тут, стали вишукувати фізичні й духовні вади в русинів і з націоналістичних позицій активно взялися руйнувати найсвятіше – національну самосвідомість русинів. На всю потугу використовувалась близькість і спорідненість русинської розмовної мови з українською мовою, відкидаючи його спорідненість з усіма слов'янськими мовами. Доречно нагадати, що й нині вчені вважають наш край прабатьківщиною всіх слов'ян, а мову підкарпатських русинів – фундаментом старослов'янської літературної мови, яка в IX-X ст. була мовою загальнослов'янського спілкування.

Здавалося б, що з проголошенням незалежності України будуть створені умови для критичної переоцінки всього того, що було нав'язано науці тоталітарною ідеологією, практикованою в нашому краї. Однак цього не сталося. Інерція страху і пристосовницького мислення затуляють світло об'єктивного погляду на нашу історію, духовну і світську культуру, економічне життя і перспективи на майбутнє. Все більше переконуємось, що до цих пір над інтелектом деяких наших сучасників, в т.ч. і О.Мишанича, тяжіє сталінська догматика, особливо в національному питанні. Сталін сформулював (або йому сформулювали) визначення нації за чотирма ознаками, які протягом усього радянського періоду служили альфою і омегою у національній політиці партії і держави, ввійшли до енциклопедій, словників, підручників для різних рівнів освіти, методичних посібників. Та парадокс у тому, що й нинішня українська наука і практика не відійшли від сталінських догм. Про це свідчить і визначення нації, яке подає «Новий глумачним словник української мови» (К., 2000 р.), порівняймо:

1. «Нация (лат. *natio* – народ) - исторически спожившаяся устойчивая общность людей, возникшая на базе общности языка,

территории, экономической жизни и психического склада, проявляющегося в общности культуры» (Сталін).

2. «Нація - конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру». (НТСУМ).

Як бачимо, суть обох визначень – одна й та ж, незважаючи на словесну еквілібристику. Якщо ці визначення брати за істину в останній інстанції, то як вони узгоджуються із нашою, русинською, реальністю? Проаналізуємо. Щодо історичної спільності, то кожній здравомислячій людині зрозуміло, що ні 45-річний радянський, ні 10-річний українсько-незалежний період, ні дорадянські впливи зі Сходу не дають підстав висувати історичну спільність на перший план, бо не могли п'ять десятиліть докорінно змінити ментальність русина, яка закладена в його генах самим Творцем. Найпопулярніша англomовна енциклопедія по-своєму традиційно подає історичну довідку про наш край: *Rythenia* або *Carpatian Ukraine* - Рутенія або Карпатська Україна - регіон Центральної Європи на південних схилах Карпатських гір - Дім рутенів або руснаків. Підкорена Угорщиною з X століття, вона була частиною Австро-Угорщини до першої світової війни. Розділена між Чехословаччиною, Польщею та Румунією у 1918 р., мала один день незалежності у 1939 році, але відразу ж була окупована Угорщиною. Захоплена Радянським Союзом у 1944 р., а в 1945-1946 рр. була включена до Української РСР (СРСР). (*The Hutchinson Enciclopedia*.- London, 1994).

Можна тут заперечувати окремі формулювання, але так розпорядилася історія, і це «розпорядження» ніяк не можна ставити за вину підкарпатським русинам. Є історичною правдою, що національна самосвідомість утвердилася у русинів значно раніше, ніж українська у етнічних українців. Вона чітко проявила себе у середині XIX ст. знаменитим «Я русин был, есмь и буду» А.Духновича. У Тараса Шевченка в цей же період слова «українець» ще не знаходимо. Відомий соціолог, політемігрант М.Шапoвал, у виданій у Празі в 1927 році праці «Велика революція і українська визвольна програма», аналізуючи причини поразки української революції 1917-1921 рр., писав: «Переважає більшість

українців не мала навіть найменшої національної свідомості, навіть не мала окремого національного імені - більшість міських українців називали себе росіянами. І в кращому разі малоросами, селяни ж не називали себе ніяк. Це стан примітивний».

Відносно спільності мови можна говорити лише з лексичної точки зору, а не з орфоепічної. Як і українська мова, маючи в основі слов'янську кореневу систему, русинська мова відрізняється від інших слов'янських мов, у тому числі й східнослов'янських, істотно: етнічний українець, який ніколи не був у русинському середовищі, навіть не зможе прочитати тексту, написаного по-русинськи, не кажучи вже про його розуміння. І не тому, що хтось цього хоче. Русинська родовідна лексика – гордість нашої мови. За нею – сім'я родина, можливо, й перша в Європі, за нею – віки. *Мамка, нянько, дідо, бабука, стрій, стрійна, стрійчанка, стрійчаник, уйна, уйко, уйчаник, уйчанка* та ін. нічим не поступаються відповідникам в інших слов'янських мовах. Звук *ў* (середній між «і» та «у») прикрашає вимову так само, як «*рж*» в чеській, чи « *пше*» в польській мовах. Русини, як і поляки, зберегли носові голосні звуки.

На жаль, вже друге покоління русинів, яке виросло і вчилось за радянської влади, писати по-русинськи не вміє, а читає дуже погано, що є наслідком асиміляційної політики Радянського Союзу, яку «успішно» продовжує по відношенню до русинів Україна. То ж ставити мову за перший головний критерій визначення нації у наших конкретних умовах, коли русинська мова з перших років радянської влади у нас була поставлена поза законом, просто некоректно. Тим більше, беручи до уваги світову практику вживання однієї мови десятками націй і навпаки. В Норвегії, наприклад, діють дві норвезькі мови, в основі яких 2 діалекти.

У випадку «спільності мови» слід також враховувати, що під цим терміном, виходячи з ленінської теорії майбутнього злиття націй, розумілася російська мова як засіб міжнаціонального спілкування, успадкований від царського режиму і активно підтримуваний у радянські часи. Саме звідси походить теза про нову історичну спільність «радянський народ», що зазнала краху з розпадом СРСР. Додамо до цього, що флорентійський чернець Макіавеллі, основоположна праця якого «Монарх» («Государь»)

була настільною книгою Й.Сталіна, підкреслював, що найлегше приєднувати територію, заселену людьми з тотожною чи близькою мовою. Достатньо поселити колоністів, лояльних до себе, оголосити все минуле (економіка, культура, мова, релігія) чорним, знайти осіб, що вкажуть на ворогів государя, яких слід безжалісно знищувати. Ці рекомендації із стовідсотковою точністю були здійснені тоталітарним режимом у Закарпатті. Їх рецедиви, правда, в інших формах, на жаль, бачимо й сьогодні. Хіба не є підтвердженням цього витіснення із сфери науки за історичну правду ряду вчених-русинів. Хто буде наступним - вкажуть «монополісти на патріотизм», які самозванно присвоїли собі це право.

Наступна ознака - спільність території. Про цю ознаку у русинів можна говорити лише за період після факту приєднання Підкарпатської Русі до СРСР-УРСР. Але хто візьметься заперечувати, що і в наш технізований час гірські хребти Карпат не є перешкодою для зміцнення «спільності» з іншими регіонами України? А в минулому, коли належність до того чи іншого державного формування визначалася сплатою данини на користь пануючого племені чи народу, важкопрохідні Карпати взагалі унеможлилювали таку «спільність» із східними сусідами. То ж будьмо всі ми, по цей і по той бік Карпат, вдячні австрійському імператору, за правління якого Австро-Угорщина проклала залізниці і тунелі через карпатські хребти. Імператор дійсно «прорубав вікно на Схід».

Не витримує критики і спільність за глибокими економічними зв'язками. Немає глибини. Історично склалось так, що русини ніколи не вирішували своїх соціальних та економічних проблем за Карпатами, на території сусідніх областей України. І сьогодні там немає жодної виробничо-комерційної структури Закарпаття. Зате сусіди – близькі і далекі – успішно використовують територію нашого краю для своїх комерційно-посередницьких цілей.

Про спільність за певними рисами культури і характеру навіть говорити не доводиться. Тут різниця очевидна. Усіх дивує довірливість і законслухняність закарпатців, дотримання даного слова – риси, які формувалися протягом століть у співжитті з іншими народами Центральної Європи. Водночас русинам притаманні неприйняття і осуд підступності, всездозволеності і агресивності, які

привносяться в наше середовище ззовні. Значить, повинен бути інший підхід щодо визнання суті поняття «національність», що об'єктивно відповідало б статусу підкарпатських русинів. І він є! Світова наука давно вже дала альтернативні трактування національних понять, враховуючи світовий досвід другої половини ХХ ст. Американський учений Ентоні Сміт у праці «Національна ідентичність» (К., 1994) визначає ознаки національної ідентичності за наявністю таких факторів:

1. Історична територія або рідний край.
2. Спільні міти та історична пам'ять.
3. Спільна масова, громадська культура.
4. Єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів суспільства.
5. Спільна економіка з можливістю пересуватись у просторі національної території.

Можна погоджуватись або не погоджуватись з Ентоні Смітом. Можна переставляти ці ознаки за їх важливістю, але треба визнати, що дана система національних ознак є новиною в національних теоріях. Ця схема дає можливість зробити висновок: основа русинської національності лежить не в тому, під якими режимами русини жили, а в тому, що споконвіків маємо свій історичний рідний край, – маємо історичну пам'ять, свій родовід. Хіба Михайло Лучкай написав би шеститомну «Історію підкарпатських русинів», не маючи національної бази, етнічної основи своїх наукових досліджень? Цілком природньо, що під час революції 1848-1850 рр. делегація русинів на чолі з А.Добрянським подала імператору Австро-Угорщини Програму утворення «Русинської країни», на основі якої був створений Ужгородський русинський адміністративний округ, який охоплював усю територію нинішньої нашої області і який діяв півтора року.

Ця програма із 12 пунктів актуальна й нині, бо з них виконано лише один пункт, вже радянською владою, – відкриття в 1946 р. Ужгородського університету, в навчальних програмах якого, на жаль, не знайшлося місця історії і культурі русинського народу, що веде до виховання психологічної байдужості до долі свого краю, формування вищербленого громадянського світогляду випускників.

Усім, мабуть, відоме русинське державотворче перебування у складі Чехословаччини в період 1919-1939 рр. Офіційно, на рівні вищих інститутів державної влади русини вважались державотворчим народом поряд із чеським і словацьким, оскільки не мали материнської держави за межами Чехословаччини.

Заперечувати чи не визнавати ці історичні факти є формою державної сліпоти, недалекоглядності національної політики, яка може боляче вдарити по державі. Як це вже було в період розпаду Австро-Угорщини. Цього якраз і не хочуть розуміти антирусини, які влаштовують час від часу антирусинські шабаші й намагаються довести світові, що русини взагалі ніколи не існували.

Так, О.Мишанич робить посилки на сумнозвісні висновки комісії вчених на чолі з доктором історичних наук, нині покійним І.М.Гранчаком. Вони були опубліковані і більшістю вдумливих людей сприйняті як приниження людської гідності русинів. Про це я у приватній розмові сказав Івану Михайловичу. Він чесно і відверто відповів: «Там були люди, які тиснули ультрапатріотичними гаслами. Я обумовив, що такі висновки друкувати не можна. Зрозумійте, якщо б я наполягав на своєму, то мене б викопнули з роботи. На мізерну пенсію техробітниці не проживеш».

Хай читач вникне у висловлену «наукову» концепцію, що «певна частина населення краю внаслідок політики тоталітарного режиму не дійшла ще до української національної свідомості, вживання назви «русин» правомірне для позначення локальної самосвідомості, яку дехто помилково сприймає за національну самосвідомість». Чи не диво науки? Виходить, що русини, які заявили себе центрально-європейським народом у роки «весни народів» у середині ХІХ ст., жили і домагалися певної державності, не знаючи, хто вони є, поки один лінгвіст-професор не розтягнув «процес їх національного самоусвідомлення» аж до 1945 року, коли русини «стали українцями», а вже названа комісія ще й продовжила цей процес аж по сьогодні, на базі поділу на українців «свідомих і несвідомих». Насправді позиція Івана Гранчака була іншою у травні 1991 р. На науковій конференції в товаристві “Знання” він заявив: “Є автономія політична, яка веде до створення незалежної республіки зі своєю Конституцією, зі своїми органами верховної влади тощо. І є авто-

номія адміністративно-територіальна, яка виражається у формі реалізації національно-культурних прав. Я за другий тип автономії для Закарпаття. Це зовсім не суперечить закону від 7 грудня 1990 р. про місцеve самоврядування, а навпаки – розвиває його” (Протокол наук. конференції в Товаристві “Знання”, 26 травня 1991 р.).

Академіка та іже з ним не влаштує назва «Підкарпатська Русь», винесена І.Попом в заголовок його енциклопедичної праці. На нашу думку, саме ця назва відображає нашу географічну специфіку, якою знехтували за класовим підходом направлені до краю «революціонери». Слов’яни-русини поселялися завжди в долинах Ужа, Латориці, Боржави, Ріки, Тиси, Тереблі, Чорної і Білої Тиси, на луговинах потоків і потічків, названих народом «зворами» (їх у краї є понад 9,5 тисяч). Таких поселень у нас більше шестисот. «На Карпатах» хіба що розташовані приселки Ликіцари Перечинського та Свобода Міжгірського районів.

Щодо несприйняття О.Мишаничем назви «Підкарпатська Русь», то доречно додати, що заміна її на Карпатську Русь була обумовлена ще під час зустрічі секретаря пражського німецького консульства Гофмана з відомим діячем ОУН Мельником та представниками А.Волошина в приміщенні Перечинської школи в грудні 1938 року, оскільки Гітлер, готуючись до походу на Схід, не міг терпіти слова «Русь» у центрі Європи. Другу назву «Карпатська Україна» не терпів інший диктатор – Сталін, називаючи її «так званою», «кузькою». «Компанія» в шановного академіка в цьому питанні, як бачимо, солідна.

Мають рацію деякі закарпатські і київські вчені щодо змісту термінів «Закарпаття», «закарпатці». Вони народилися «з вікон» чиновницьких кабінетів Москви і Києва. Але за цими термінами чиновники не бачать конкретних людей – русинів, угорців, румунів, словаків, німців, а також представників різних національностей, яких доля закинула до нашого краю в радянський період. То ж облаштувати сьогодні цей край – справа всіх його жителів, а найперше – русинів, які складають переважну більшість корінного населення згідно історичної, географічної, економічної специфіки. Тим більше, що на ігноруванні владою інтересів русинського народу паразитують деякі політики, пропонуючи

об'єднання краю із сусідніми областями, з якими він історично й економічно не був зв'язаний. За енергоносії нині закарпатці платять братам-посередникам значно більше, ніж сусіди з Центральної Європи.

Ми, русини, вже були всюди по прикордонах «наоколо» – в Угорщині й Чехословаччині, у Станіславському та Львівському раднаргоспі в СРСР, то знаємо, де і що ми здобували, що втрачали і що втратили назавжди. Не були лише господарями своєї історичної землі. «Доста было!» – може заявити сьогодні кожен корінний житель краю.

Та якщо О. Мишанича не влаштує з певних причин русинський етнос – це його особиста справа. Але нікому не дано право нав'язувати свої особисті погляди, особливо в національних питаннях, іншим, які їх, до того ж, і не розділяють. Є ж метод наукових дискусій. Правда, щоб дискутувати, потрібно тему достеменно знати, добре володіти матеріалом. А цього, мабуть, пану академіку якраз і не вистачає. То ж і не дивно, що засоби, до яких вдався О. Мишанич, переслідуючи русинів – своїх земляків, взяті дійсно із заялжених склепів колишнього КГБ. Серед них – відомий ще з часів царизму і революційної діяльності більшовиків метод компрометації особи, яка чимось позитивним виділяється з-поміж співгромадян. Щоб позбавити таку особу довіри однодумців, поширюється інформація про зв'язки цієї особи із спецслужбами режиму. Згадаймо попа Гапона, який, як нині виявляється, щиро вірив у мирний шлях визволення людей праці, а зневірившись, став на шлях озброєння робітників Петрограда і був за це убитий. Метод цей радикальними «революціонерами», хоча його діяльність становила загрозу лише царській владі, використовується антирусинами стосовно активістів русинського руху. Достатньо пригадати, що свого часу в чеській, а потім і у нашій регіональній пресі активно поширювалась «достовірна» інформація про те, що провідний ідеолог сучасного світового русинського руху є агентом розвідок різних держав, в т.ч. КГБ.

О. Мишанич використовує саме цей метод, розраховуючи на довірливих читачів, коли пише: «...як могло статися, що група студентів Ужгородського університету, яка 1960 року потрапила в лабети КГБ, звинувачена в «буржуазному націоналізмі», зазнала

суворих покарань, а студент-випускник І.Поп, який ніби теж був у цій групі, переcheкав два роки, пережив хуртовину, без проблем склав державні іспити і вступив до аспірантури в Москві? Тепер зовсім не ясно, чи він «звинувачувався в буржуазному націоналізмі», чи відмовився «сотрудничать с КГБ в судебном процессе против украинских буржуазных националистов», чи, може, щось третє».

Дуже дотепно і влучно відповів на цей більш, ніж прозорий пасаж маститого академіка Василь Кушнір: «Якщо Ви, пане Мишаничу, вважаєте, що для того, щоб вступити в аспірантуру в Москві, де поняття «российский буржуазный национализм» звучить дико і не зрозуміло, потрібно було «щось третє», то логічно запитати, яких аберацій треба було зазнати і безпечно пройти на Україні взагалі, а в Києві особливо, щоб не тільки не зникнути безслідно (або – в кращому випадку – не зазнати духовного чи морального каліцтва) серед мільйонів жертв, а й стати провідним вченим в такій далеко не аполітичній за комуністичного режиму науці, як літературознавство?»

Олекса Мишанич називає сьогоднішній рух підкарпатських русинів за повернення їм історичної національності «потворним явищем». Але насправді потворним явищем, яке продовжує деформувати культурно-національне, політичне й наукове життя нашого краю, є якраз антирусинство, яке його стараннями стало основною базою дезінформації української громадськості і провокування влади. Воно базується на перекрученнях і фальсифікації історичних фактів, підміні понять, напівбрехні та відвертій фальші.

За «експертизою політичного русинства», яку підготував О.Мишанич, владою прийнято ганебний і зловісний «План заходів щодо розв'язання проблем українців-русинів» з 10 пунктів, до виконання якого задіяно 12 міністерств, комітетів та служб, включаючи правоохоронні органи та облдержадміністрацію. Кошти на фінансування цієї брутальної справи – етноциду народу в центрі Європи – знаходяться навіть у скрутний для держави період.

Штучно витворений міф про загрозу «русинського сепаратизму» використовується для політичного шантажу корінного народу. Тут проглядається збіг інтересів вседержавних політиканів і кар'єристів з інтересами різних тіньових, кланових і мафі-

озних структур, шахраїв і спекулянтів, місцевих квіслінгів, наукових пристосуванців. Адже тільки русини – споконвічні корінні жителі краю – можуть стати на заваді остаточного захоплення його рукотворних і природних багатств, перетворення закарпатців на люмпенів без свого Дому і Землі, національного імені.

Можна зі впевненістю думати, що й проекти адміністративної реформи України, в разі їх прийняття, один з яких передбачає об'єднання Закарпатської області з сусідніми областями на базі територіально-виробничого комплексу, спрямовані проти русинського народу, ведуть до придушення тенденцій регіонального самоврядування, остаточного позбавлення матеріальної основи життя.

О.Мишанич, почувавши себе в ролі неперевершеного експерта русинської проблеми, пише до владних органів, що Закарпаття вибрало свій історичний шлях (бути в складі України – *ред.*) у 1919, 1939, 1945 та 1991р. Лукавить пан академік, лукавить і грішить одночасно, бо «забуває» чомусь підкреслити, що підкарпатські русини, обираючи «свій історичний шлях» в ці переломні роки, ніколи не забували про ту місію, яка відведена їм самою природою – бути народом, народом центральноєвропейським, до складу якої б держави вони не входили. Варто лише об'єктивно аналізувати усі документи, які були прийняті на важливих історичних форумах. Це і «узгляднення» (тобто врахування й утвердження окремішності угорських русинів) на Хустському всенародному конгресі русинів у січні 1919 році, і вибори, офіційно, до Сойму Підкарпатської Русі в 1939 р., створення державності «Закарпатська Україна» – в 1945 р. Це і референдум 1 грудня 1991 р., 78% учасників якого висловились за надання Закарпаттю «Статусу спеціальної самоврядної території як суб'єкта в складі України із занесенням до Конституції України і щоб вона не входила до інших адміністративно-державних утворень». Саме ця умова і послужила тому, що під час референдуму 92,5% учасників (найвищий показник у державі!) підтримали незалежність України. Не бачити цих історичних фактів може лише людина, остаточно засліплена ненавистю до свого ближнього. А це справа – гріхозна.

Михайло Шарга,
заслужений працівник культури України.

ПІВСТОЛІТТЯ ДО ІСТИНИ: ФАКТИ І ДОМИСЛИ В НАУКОВІЙ ПОЛЕМІЦІ

Останнім часом в деяких закарпатських та київських видавництвах з'явилися публікації, автори яких, користуючись інформацією архівів КГБ або з метою принизити своїх опонентів, замість наукових аргументів, стали вдаватися до фальсифікації подій більш як сорокарічної давності, до яких я маю безпосереднє відношення, і основним учасником яких я був особисто. Маю на увазі сфальсифікований органами КГБ Закарпатської області гучний судовий процес над «українськими буржуазними націоналістами» в УжДУ 9-11 лютого 1960 року.

Це судове шоу супроводжувалося шаленим галасливим «одобрямсом» тих університетських та обласних комсомольсько-партійних уратпатріотів комуністичного тоталітарного режиму, які методом щурячих боїв торували шлях до привілейованої частки комуністичної номенклатури, а після проголошення Україною незалежності, керуючись все тим же інстинктом самозбереження, змінили за кілька днів державну символіку з червоної на ненависну їм колись синьо-жовту і, забезпечивши таким способом за собою білякоритні місця, заходились «розбудовувати» державу, проти ідеї створення якої вони в свій час боролись найпідлішими і найжорстокішими в історії людства методами. Результати цієї «розбудови» очевидні всім.

Причиною тих подій було те, що я, сімнадцятирічний хлопець з Черкащини, який вже встиг повною мірою скуштувати благ колгоспно-кріпосницького раю, щоб вирватися з його тісних партійних обіймів, приховавши в автобіографії своє «класове» походження, поступив у 1955 р. у найвіддаленіший від свого села

Ужгородський університет, але, всупереч існуючому догматичному стадному мисленню, насмілився мати власні думки і погляди, які таємно став записувати для себе у вигляді щоденника. Щоб ці записи нікому не потрапили в руки, я необачно заховав їх разом з використаними конспектами і особистими листами на горіщі сільської хати моєї матері.

Ці матеріали були знайдені і вилучені співробітниками КГБ Черкаської області під час обшуку в с.Балаклея Сімлянського району при арешті (за доносом сусідки, члена КПРС, сексота КГБ, Пашенко Катерини) мого батька Кушніра Павла Кириловича.

Про трагедію мого батька у публікації Олексія Хланги «За відсутністю складу злочину»¹ є всього два речення: «Його (тобто, мій – В.К.) батько під час Великої Вітчизняної війни певний час служив у німецькій поліції, а потім, боячись відповідальності, переховувався». А ще: «Його батько, за офіційними даними, в ізоляторі УКГБ покінчив життя самогубством». На жаль, О.Хланта обмежився «офіційними даними», тобто даними тих, хто його фактично знищив. Ні слова про те, що батько звинувачувався в дезертирстві з Червоної армії, хоч з публікації відчувається, що автор мав доступ до матеріалів судової справи.

Батько ніколи не розповідав мені про своє минуле, але я був випадковим свідком його сповіді перед його батьком (а моїм дідом) Кушніром Кирилом Павловичем, який «за отсутствием состава преступления» відбував з 1937 по 1947 рр. десятилітнє покарання в одному з концтаборів Красноярського краю. Пізньої зимової ночі, після того, як всі полягали спати, гостюючий у нас в с.В'язівка в 1957 р. дід Кушнір К.П. запитав батька, Кушніра Павла Кириловича: «Ти скажи мені правду, Павло, за тобою щось є? Чого ти ховаєшся? Ти ж знаєш, що таким, як ти, вже простили»². «За мною нічого нема. Правда, один раз я дав по морді «Кузьмі Кроту» (сільська кличка одного із сільських активістів, який у 1937 році «здав» діда Кушніра К.П. Справжнє прізвище Завгородійчук чи Задорожній, точно не пам'ятаю – В.К.), який, як і при советах, доносив у поліцію на своїх односельців. Якщо я здамся – почнуть перевіряти і тхозна що буде з Василем (зі мною – В.К.). Він же писав у біографії, як поступав, що я

пропав безвісти. Хай учиться, вже недовго лишилося» І розповів таке.

Після арешту 17 листопада 1937 року мого діда Кушніра Кирила Павловича, політвідділ Вільшанської МТС, де працювали мій батько Кушнір Павло Кирилович з моєю матір'ю Ганною Олександрівною, поставив перед ними вимогу офіційно осудити «діяльність» «ворога народу» Кушніра Кирила Павловича. Щоб зберегти від репресій себе, сім'ю і не втратити роботу, батьки змушені були це зробити. В той час це було не рідкістю, так поступали всі, хто хотів вижити. Це було суспільство, де доносчики на своїх рідних, як Павлик Морозов, ставали героями.

В обмін на це жахливе відступництво мої батьки були залишені на роботі. Мало того, батько в 1940 році став навіть учасником Всесоюзної Виставки Досягнень Народного Господарства³.

В липні 1941 року він був серед тих, кому довірили евакуацію Вільшанської МТС для «передачі її Червоній Армії».⁴ На жаль, така передача, всупереч офіційній версії, не відбулася, бо Червона Армія відступала на схід значно швидше, ніж рухалася колона Вільшанської МТС.

В околицях придніпрового села Мошни Черкаського району колона МТС була розгромлена нальотом німецької авіації, а сам персонал – тих, хто її супроводжував, розпорошився по Дніпрових плавнях. Начальник політвідділу МТС, якийсь Шендрик, після кількатижневої відсидки в плавнях, наказав моєму батькові та декільком «синам ворогів народу» вертатись у Вільшану і вступати у німецьку поліцію: «Вам німці повірять, бо ви діти «ворогів народу», а ми тут створимо партизанських загін і вийдемо з вами на зв'язок».

У кінці 1941 року батько та ще кілька трактористів вступили в німецьку поліцію, а «партизанський загін Шендрика» пішов у таке глибоке підпілля, що вийшов з нього лише на початку 1970-их років, коли в «Історії міст і сіл УРСР: Черкаська область» потрібно було показати масову боротьбу трудящих під керівництвом ВКП(б) проти німецьких окупантів у тилу ворога.

Не дочекавшись зв'язківців від Шендрика, батько, після відступу німців, був мобілізований польовим військовим комісаріатом у Червону Армію.

Одного разу, коли батько вночі стояв на посту, до нього підійшов начальник караулу і сказав йому «по-секрету»: «Слушай, Павел, там в часть прибыли работники СМЕРШа. Интересуются тобой. В случае чего – тебе капут». Не бажаючи мати справу з каральним органом, першим словом назви якого було «смерть» (шпионам), батько, залишившись наодинці, покинув пост і дезертирував з Червоної Армії. «Оце і є моя основна вина, бо я не знаю, що трапилось з тим складом, що я охороняв», – закінчив він свою розповідь моему дідові (а своєму батьку).

На мої запити у вищі інстанції з метою вияснення долі батька після його арешту я отримував відповіді, що мій батько «вірно служив німцям», що нібито було підтверджено свідками, яких є багато, яких батько на допитах піддавав тортурам. Залишається неясним, як же всі вони після «жорстоких тортур» залишилися живими (в тому числі і «Кузьма Кріт»)? Чому жоден з них не був знищений? Адже окупаційна влада розстрілювала за найменші злочини і навіть безвинних людей? Чому такий жорстокий поліцай, ризикуючи життям, спасав стару жінку єврейку по імені Цірля, яка жила в нашій сім'ї під час окупації, як далека родичка, а її внучка Зіна назавжди лишилася в моїй пам'яті як мій перший друг дитинства?²⁵.

Після арешту 2 листопада 1959 року батько безслідно зник. За офіційними даними УКДБ Черкаської області батько покінчив з собою 18 січня 1960 року – «асфикция через повешение», за офіційними даними Прокуратури СРСР – «Ваш отец, Кушнир Павел Кирилович, умер внезапно. Виновных в его смерти нет». Повідомлено також (усно), що він похований на одному із цвинтарів м. Черкаси. Матері і мені було показано різні могили.

На моє звернення в Черкаси обласне управління СБУ в 1995 році на предмет надання мені, як синові, дозволу на ознайомлення зі справою мого батька, мені було відмовлено « в связи с тем, что его дело не персональное, а групповое».

Через три роки після батькового зникнення мій дід, Кушнір Кирило Павлович, був повністю реабілітований в 1963 році «за отсутствием состава преступления».

Пишу про це тому, що під час суду наді мною 9-11 лютого

1960 року в Ужгороді, державний і громадський звинувачі називали мене для більшої переконливості своїх доказів «сыном немецкого пособника» і внуком «кулака», що, мовляв, було основною причиною моєї «враждебности к советской власти».

Після вилучення під час обшуку мого щоденника 2 листопада 1959 р. черкаські чекісти направили його в Ужгород своїм колегам.

23 листопада 1959 року під час лекції мене і мого однокурсника Віктора Федорова викликав особисто сам завідуючий кафедрою КПРС Марченко Г. Коли ми зайшли до його кабінету, там сиділо двоє у цивільному, колишній випускник історичного факультету співробітник КГБ Ю.Денисов та незнайомий мені на той час Чекрій (звання, здається, лейтенант). Після формальних «Здравствуйте, садитесь. Стипендию получаем? Довольны?» Чекрій приступив до суті: «Федоров, ты свободен. Можешь идти.» Як тільки Федоров закрит за собою двері, Чекрій швидко підвівся, різко підніс мені майже до носа своє службове посвідчення і запитав: «Оружие есть?». Я не встиг відповісти, як мене швидко облапали і Чекрій скомандував: «Следуй за мной и не вздумай глупить!».

Мене мовчки всадили в «бобик» і так само мочки повезли в гуртожиток, де я в той час мешкав і завели в кімнату. Почався обшук, рились у речах не тільки моїх, а й моїх товаришів по кімнаті. В розпал обшуку у дверях кімнати появилася голова захеканого однокурсника і співмешканця по кімнаті Івана Попа. По виразу його обличчя (подив і розгубленість одночасно) було видно, що на таку зустріч він не сподівався. Його негайно затримали, посипались запитання: «Почему бросил лекцию? С какой целью бежал? Что хотел спрятать? Что намеревался вынести?» На той момент я ще не знав ні про арешт батька, ні про те, що щоденник уже давно в КГБ. Правда, останню записну книжку Чекрій з якимось саркастичним тріумфом витягнув зі спідньої нагрудної кишені мого піджака. Несподіваний візит Івана Попа дорого йому коштував. Йому інкримінувалось звинувачення в тому, що він хотів сховати мій щоденник. Обшук нічого не дав. Було вилучено лише один записник та кілька конспектів.

Більш ніж дивною здається мені інформація про час і причину мого арешту у публікації професора УжДУ М.Тиводара під назвою «Педагоги-науковці» (Ужгород, стор. 86-91). Цитую: «У січневі дні (!) 1960 року один із студентів-сексотів, риючись у речах свого колеги В.Кушніра, виявив щоденник останнього. Це стало приводом, щоб КГБ роздвув справу до групи студентів-антирадянщиків. Кілька студентів виключили з університету, а В.Кушніра судили».

Читаючи подібну «творчість», так і хочеться запитати, а чи не був автор цієї цитати отим безіменним «одним із студентів-сексотів»?

Шановний пане-професор Тиводар, не міг Ваш «один із студентів-сексотів» ритись у моєму щоденнику у січні 1960 року з метою видати мене КГБістам, бо у січні 1960 р. йшов третій місяць слідства по моїй справі. Слідчі А.Увін* та В.Погорілий зі «знанням справи рились і шантажували моїми записами в щоденнику професорсько-викладацький склад і всіх студентів, імена яких вони знаходили у моєму щоденнику.

При цьому керувались антилогічними тлумаченнями фактів, а саме, ті записи, де давалась критична оцінка існуючої тоталітарної злочинної системи – кваліфікувались як «антисоветские клеветнические измышления», і навпаки, записи, що стосувались конкретних, «неблагодійних» осіб – подавались як правдиві, неспротовані факти.

У результаті, в університеті запанувала атмосфера морального терору, прагнення запопадливо відмежуватися від Кушніра і його

* У книзі політ'язня П.Кампова «Рідна земле, мій притулку і плахо» (Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001) її автор дає таку характеристику майору Увіну: «Комі-пермяк. Та справа не в азіатській національності, а в азіатській поведінці. Алкаш, бухарик, алкоголік. За багато місяців [слідства] я рідко бачив його тверезим. Тхнуло від нього спиртним за два метри. Худющий, з довгим обличчям, монгольським розрізом очей, він нагадував свого далекого непрямого предка хана Батия...

Із садистською насолодою Увін розповідав, що вчитель Іван Мирон із Ясіня після його допитів важив менше сорока кілограмів. Мат-перемат не сходив з його вуст...», с.12. (ред.)

товаришів, а ще більше – від сфальсифікованих «свіжих» смажених фактів на кшталт «шумових джазів», якими ми нібито імітували роботу роботу кафедр і навіть самих з'їздів КПРС.

Прагнучи виступити перед каральними органами, всім цим партійно-комсомольським психозом керувало партбюро університета на чолі з проректором Чепуром та комсомольське бюро на чолі з Макарою М.П., який увійде в «Енциклопедію Подкарпатской Руси» як «коммунистический функционер, историк», «председатель Русинского научно-просветительского общества».

Першим не витримав компартійно-комсомольської інквізиції в КГБістському соусі любий мною викладач археології та етнографії, письменник, педагог, філософ Федір Михайлович Потушняк⁶. У вицезгаданій публікації професора Тиводара неправильно вказується день його смерті. Він помер не 12, а 11 лютого 1960 року, через кілька годин після того, як Закарпатський обласний суд під головуванням Мартина засудив мене строком на 5 років позбавлення волі.

Ортодоксальна публіка, допущена в залу засідання на кагебістський спектакль, зустріла цей вирок гучними оплесками. Як тільки конвой вивів мене із зали судового засідання, тут же в залі почався новий спектакль під диригентством секретаря партбюро університету Чепура та його соратника по комсомолу Макари М.П.

Це був шабаш переможців, які гаряче схвалювали вирок Закарпатського обласного суду (5 років позбавлення волі) і рішуче засуджували моїх друзів-однокурсників Попа Івана, Піхала Володимира та студентку фізико-математичного факультету Таню Немеш за те, що вони давали на суді небажані свідчення і вели себе так, як веліла їм совість і поняття людської гідності.

Відразу ж після суду і шабашу один з викладачів університету Н.Межберг⁷ відправився у лікарню прямо під вікно палати, де лежав тяжкохворий Федір Потушняк, і з великою радістю, голосно, що всі чули, повідомив йому про те, що мене, «його вихованця», засуджено на 5 років і як «гаряче» хвалила цей вирок громадськість університету. Цього ж дня 11. 02. 1960 р. Ф.Потушняк помер.

Наступними жертвами терору стали мої однокурсники Поп Іван та Піхало Володимир. Вони були виключені з університету.

Студентка фізико-математичного факультету за наполяганням секретаря комсомольського бюро Макари М.П. була провалена на екзамені з марксистсько-ленінської філософії.

Особливо жорстоко злочинна система розправилася з моїм другом студентської пори Іваном Попом. Будучи інвалідом з дитинства (його права рука не функціонує) він, після виключення з університету, чотири роки поневірявся по різних роботах, аж поки в 1963 році йому, нарешті, дозволили працювати в школі гірського села, потім скласти державні екзамени в УжДУ.

Вся «вина» його полягала в тому, що в одному із записів у щоденнику я назвав його своїм однопумцем. Це дало підставу слідчим КГБ інкримінувати йому співучасть в одному із основних моїх «злочинів» – зберіганні та розповсюдженні «антисовесткой листовки, исполненной на чешском языке».

На початку листопада 1956 року, в розпалі подій в Угорщині, ешелон студентів УжДУ, які брали участь у збиранні кукурудзи в одному з районів Кіровоградщини, після багатогодинної стоянки на станції Любашівка, повільно, з частими зупинками і стоянками (серед нас було багато студентів-угорців) став рухатись на захід. Так як нам було відомо, що заняття почнуться після 10 листопада, я вирішив на станції Цвіткова зійти з поїзда і кілька днів погостювати у матері в с.В'язівок Городищенського району Черкаської області.

Село вирувало. Скрізь було чути «Війна!». Мати щодня в сльозах. А тут приходять зі школи мій молодший брат-семикласник, показує мені листівку і розповідає, що під час перерви за вершину вікового дуба, що ріс на подвір'ї нашої школи, «зачепилось щось схоже на парашут з підвишеним ящиком, в якому щось постійно клацало і випадали ось такі листівки».

Вчителі, сільська, а незабаром і районна влада зняли з дуба цю зброю холодної війни і кинулись вилучати листівки у дітей, але брат приховав один екземпляр, щоб показати його мені.

В щоденнику про цей епізод 10.XI.1956 р. зроблено короткий запис: «Я дістав листівку чеською мовою, яку викинули з американської повітряної кулі. Мені її повинні перекласти»⁸.

Пройде більше трьох років і для закарпатських кагебістів цей запис буде не знахідка, а манна небесна для доказу існування групи студентів-антирадянщиків в УжДУ.

Так, 1956 року я проживав у студентському гуртожитку по вул. Кремлівській у величезній прохідній кімнаті, в якій мешкало 13 студентів, в основному історики і філологи, всі – комсомольці і комуністи (в тому числі вже згадуваний вище Макара М.П.), ветерани війни Єрмаков М. та Білецький В. Чи думав я тоді, вісімнадцятирічний юнак, що, показуючи їм привезену з Черкащини листівку для чеського споживання, я «подрываю совесткую власть»? Мої наміри, мабуть, не йшли далі елементарної людської цікавості мого брата-семикласника, який, принісши листівку зі школи, запитав: «Що воно таке?».

Моя поява у великій кімнаті із завжди готовими поїсти студентами була зустрінута з тим же ентузіазмом, з яким я зустрічав їх, коли вони приїздили з дому зі смачно пахучими наїдками. Моя мама, проводжаючи мене в сльозах «на війну», постаралася як ніколи. Як «агітатор-антирадянщик», я допустив тактичну помилку, бо виклав на стіл листівку разом з наїдками. На листівку мало хто звернув увагу, чеської мови ніхто не знав, але карикатурний малюнок Сталіна і Хрущова, які дружно запихали у вагони товарного потяга «зеків», мабуть, зрозумів кожен, у тому числі і Макара М.П.

Що сталося з цією листівкою після тапези, я не знав, не знаю і зараз. Але під час судового засідання явно проявлялась тенденція розширити коло тих, хто був ознайомлений зі змістом листівки. Листівка не була знайдена під час обшуку ні в хаті матері, ні в гуртожитку, а це значить, що я її «не хранил».

Вона появилася в «деле» завдяки тому, що я, будучи наївним комсомольцем, бажаючи допомогти слідству, впізнав екземпляр цієї листівки серед кількох інших, пред'явлених мені під час слідчого експерименту капітаном Увіним.

Після цього «був установлений» і перекладач чеського змісту листівки. Ним виявився мій «однодумець» Поп Іван Іванович. При цьому слідчих не турбував той факт, що І.Поп не проживав у 1956 р. в гуртожитку взагалі, що того року ми з ним ще не були

друзями, а лише знайомими і що в 1956 році він знав чеську мову на краще, ніж я, автор цих слів.

Його «вина» була в тому, що в 1958 році він став вивчати чеську мову на факультативних курсах при університеті і під час слідства пристойно її знав. З 1957 року ми зблизилися із ним після того, як нас поселили в одній кімнаті нового гуртожитку. Крім нас в цій кімнаті проживав Володимир Піхало, якого виключили з університету разом з Іваном Попом, та Віктор Федоров, син загиблого енкаведиста чи кагебіста, а тому він був поза підозрою. Можливо, М.Тиводар мав на увазі саме Федорова, коли твердив, як «студент-сексот» рився у моїх речах? Але це вже інша тема.

Вся «робота» закарпатських чекістів та їх посіпак лопнула, як мильна бульбашка, після того, як моя справа була переглянута в порядку касаційного нагляду Верховним Судом УРСР. Вирок Закарпатського обласного суду був відмінений, 23 травня 1960 року я був звільнений з ужгородської тюрми із зарахуванням строку відсидки 6 місяців – саме таким терміном визначив Верховний Суд УРСР моє покарання, зберігши за мною основну «вину» – «хранение и распространение антисовесткой листовки на чешском языке». Після цього місцева влада пом'якшила своє ставлення до студентів, які постраждали від закарпатських партійних посіпак.

Студентка фізико-математичного факультету Немеш Таня успішно закінчила УжДУ в 1961 році.

Володимир Піхало виїхав на Далекий Схід і в 1961 році, закінчивши Владивостокський університет, поступив в аспірантуру Московського університету, працював доцентом економічного університету МДУ, а пізніше працював в Інституті народного господарства ім.Плеханова в Москві.

Я закінчив Київський держуніверситет в 1970 році по спеціальності «англійська мова». Ужгородський університет я закінчив лише в 1991 році, після реабілітації у березні 1989 року. Згідно запису в дипломі, виданому мені в УжДУ, я, мабуть, навічно залишусь найтупішим студентом цього вузу: «поступив на історичний факультет у 1955 році, закінчив у 1991 році».

Комуно-жовто-блакитна влада Кагарлика, де я працюю учителем англійською мови, дозволила мені працювати вчителем історії лише один рік – 1991/92 навчальний рік.

Все життя мене мучив і мучить той факт, що я проти власного бажання був причетний до понівеченої долі людей, імена яких в тій чи іншій мірі згадувались у моєму наївному щоденнику. Тому я не байдужий і зараз до спроб деяких публіцистів внести свої корективи до подій сорокарічної давності.

Найбільше прикροщів я завдав Івану Попу. Йому, як моєму «однодумцеві» і «перекладачеві» листівки, дісталось найбільше прикροщів. Лише в 1963 році йому було дозволено скласти державні екзамени в УжДУ.

Не помилюсь, коли скажу, що він був найздібнішим студентом нашого курсу, навчався завжди на «відмінно» і своєю підвищеною стипендією та частими поїздками в рідне с.Страбичево підтримував матеріально і друзів, і недругів. Лише завдяки своїм здібностям, цілеспрямованості і винятковій працездатності він, не дивлячись на постійне перебування під ковпаком КДБ, зумів стати кандидатом в 1966 році, а в 1988 році доктором історичних наук, опублікувати багато книг, наукових статей, стати професором. Вершиною його наукової діяльності є видана в 2001 р. в Ужгороді «Энциклопедия Подкарпатской Руси» (Далі ЭПР).

Зразу ж відзначу, що я не сприймаю його теорії «новой концепции истории Подкарпатской Руси и национального развития русинов»⁹, яких він ділить на «русофилов» і «украинофилов» та інших «-филов». Дивним для мене є той факт, що, ставши «одним из ведущих представителей русинского национального возрождения»¹⁰ він послуговується не «національною», а російською мовою, якою опублікував ЭПР. Його ідея «федеративного устройства Украины по модели Австрии или ФРГ» не має ніякої перспективи, бо національна свідомість українця не йде ні в яке порівняння з національною свідомістю австрійця чи німця. Баварський німець ніколи не демонструє такої нетерпимості і зневаги до німця Сілезії чи, скажімо, Померанії, як «малорос» з Донецька чи Слобожанщини до «бандерівської» Львівщини чи Тернопільщини.

Навіть «русскоязычний» автор ЕПР, будучи переконаним русином, що походить від білих хорватів, не приховує своїх антипатій до «галицких українських націоналістів и их последователей»¹¹. З сумом констатує Поп Іван-молодший про те, як його батько Поп Іван, «поддавшись агитации осевшего в селе (Страбичево) галицкого эмигранта Остапчука Я., активно включился в политическую деятельность, став на позиции украинофильства»¹².

Але ці та інші прикросі відступають на другий план перед величезною роботою, проведеною автором ЕПР. Неможливо заперечити величезний фактичний та інформаційний матеріал, що різко підносить її над вищезгаданими недоречностями. Книга виконує своє призначення, тобто, будить думку, несе інформацію, багата ілюстративним матеріалом, кличе читача до роздумів і полеміки.

Підтвердженням цього є й публікація члена-кореспондента НАН України Олекси Мишанича «Энциклопедия Подкарпатской Руси» і що за нею?» (Київ: Стилос, 2002), читаючи яку, не можна не прийти до висновку, що вона є відповіддю шановного академіка на статтю в ЕПР «Мишанич Олекса» на сторінках 254-255, автор якої Іван Поп ніяк не може вибачити академіку Олексі Мишаничу того, що:

1) Мишанич «по происхождению из русинов, свое «истинное» украинство демонстрирует украинской среде, где он занимает высокое положение в национальной Академии Наук, в международных кругах украинистов бесцеремонными, истерическими нападками на русинское движение»¹³.

2) Мишанич «издал ряд брошюр в Украине и за ее пределами с «критикой» «политического русинства»¹⁴.

3) мета Мишанича «путем неустанного повторения одного и того же тезиса «доказать», что славянское население Карпат и предгорья извечно было украинским».

Одним словом, характер дискусії пана-професора Івана Попа і академіка Олекси Мишанича переконливо доказує, що русини, незалежно від того, до якого «-фільства» вони відносяться, русофільства (Поп) чи українофільства (Мишанич), безсумнівно, є українцями, бо хто ще, крім українців, може так запекло, до самознищення, боротись за Україну (унітарну чи федеральну) як

українці? Ця дискусія є переконливою ілюстрацією і підтвердженням знаменитої кришталево-чистої тези, викладеної в історично підтверженому афоризмі: «Де дві українці – там три гетьмани».

Прикро, що в пристрасті наукової полеміки опоненти підмінюють наукову аргументацію емоціями та образами, опускаються до рівня «грубого очернення ідейного і політичного противника», взятого «из арсенала коммунистической пропаганды»¹⁵.

Мені, «унітаристу», за термінологією І.Попа, прикро, що «унітарист» О.Мишанич у своїй вищезгаданій публікації дозволяє собі такі «наукові аргументи»: «Після прибуття московського вченого-слависта до Ужгорода в 1992 році йому не раз ставилось питання: як могло статися, що група студентів УжДУ, яка 1960 року потрапила в лабеті КГБ, звинувачена у «буржуазному націоналізмі», зазнала суворих покарань, а студент-випускник І.Поп, який ніби теж був у цій групі, переcheкав два роки, пережив хуртовину, без проблем склав державні іспити і вступив до аспірантури в Москві? Тепер зовсім не ясно, чи він «звинувачувався в буржуазному націоналізмі», чи відмовився «сотрудничать с КГБ в судебном процессе против украинских националистов», чи, може, щось третє»¹⁶. Все це кваліфікується О.Мишаничем як «політичні аберації» І.Попа.

Був І.Поп у групі, що в 1959-60 рр. «потрапила в лабеті КДБ». На відміну від Тані Немеш і Володимира Піхала він «переживав хуртовину» не рік і не «два роки», а чотири – з 1959 по 1963 рік. Якщо Ви, пане Мишаничу, вважаєте, що для того, щоб вступити в аспірантуру в Москві, де поняття «российский буржуазный национализм» звучить дико і незрозуміло, потрібно було «щось третє», то логічно запитати, яких аберацій треба було зазнати і безпечно пройти на Україні взагалі, а в Києві особливо, щоб не тільки не зникнути безслідно (або – в кращому випадку – не зазнати духовного чи морального каліцтва) серед мільйонів жертв, а й стати ведучим вченим в такій далеко не аполітичній за комуністичного режиму науці, як літературознавство?

Невже доля Василя Стуса, Івана Світличного, Валерія Марченка, Миколи Руденка, Олекси Тихого та багатьох інших літераторів не є підтвердженням моєї правоти?

Мені дуже до вподоби Ваш термін «аберація», але, користуючись цим античним терміном, давайте не забувати його суть: чим далі від центру лупи (Москви теж) – тим більша аберація. Той, хто відходив від основного правила виживання в Україні – «Скачи, враже, як пан скаже» – як правило, гинув фізично або як особистість.

Пане Олексю! Ми з Вами попадаємо під одне й те ж визначення Івана Попа. Ми – «унитаристи». То ж давайте захищати інтереси цієї поки що безталанної держави не на рівні сварок «Кайдашевої сім'ї», а на науковому, цивілізованому рівні, бо наука визнає лише факти, а домисли і натяжки лише принижують їх авторів.

Василь Кушнір.

Кагарлик, 19 червня 2002 р.

-
- ¹ О. Довганич, Ю.Чорі. Крізь пекло ГУЛАГів.- Ужгород, 1996.- с. 92-93.
- ² Після візиту К.Аденауера до М.Хрущова було досягнуто домовленість про звільнення німецьких військовополонених та німецьких поліцаїв.
- ³ Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область.- К., 1972, с. 139.
- ⁴ Там же, с.139.
- ⁵ Людмила Мочкош. «Щоденник Василя Кушніра».- Хвиля-2000. Студентський літ.-худ. Альманах/Міжнародний інститут лінгвістики і права.- К., 2000, с. 184.
- ⁶ Иван Поп. Энциклопедия Подкарпатской Руси.- Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001, с. 239.
- ⁷ М.Тиводар. Федор Потушняк// Педагоги-науковці, ч. I.- Ужгород, 1997, с.88.
- ⁸ Людмила Мочкош. Там же, с. 192.
- ⁹ Иван Поп. Там же, с. 310.
- ¹⁰ Там же, с. 310.
- ¹¹ Там же, с. 310.
- ¹² Там же, с. 309.
- ¹³ Там же, с. 254.
- ¹⁴ Там же, с. 255.
- ¹⁵ Там же, с. 255.
- ¹⁶ О. Мишанич. «Энциклопедия Подкарпатской Руси» і що за нею?: Доповідь на V Міжнародному конгресі українців (м.Чернівці, 26-29 серпня 2002 р.) / НАН України; Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка; Міжнародна асоціація українців.- Київ: Стило,2002.- с. 5.

Зміст

Передне слово 3

І.ПОП.

ВІДПОВІДЬ ЗАСЛПЛЕНОМУ НЕНАВИСТЮ ДО РУСИНІВ 5

М.ШАРГА.

“ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ”, “ДЕЛО
СТУДЕНТА КУШНИРА ВАСИЛИЯ” І “ВТОРЫ” * АКАДЕМІКА
О. МИШАНИЧА31

В.КУШНІР.

ПІВСТОЛІТТЯ ДО ІСТИНИ: ФАКТИ І ДОМИСЛИ В НАУКОВІЙ
ПОЛЕМИЦІ 49

Наукове видання

І ми в Європі!

Книга перша:
ВІДПОВІДЬ ОПОНЕНТАМ

Українською мовою

Видавництво Валерія Падяка

Ужгород, 88007, вул. Гагаріна 14/3

тел. 8(0312)-933132

E-mail: padyak@mail.uzhgorod.ua

(Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 963)

Директор

В.І.ПАДЯК, к.ф.н.

**I-11 І ми в Європі! Книга перша: Відповідь опонентам.-Ужгород:
Вид-во В.Падяка, 2002.- 64 с.**

ISBN 966-7838-39-0

Статті, що увійшли до першої книги, є відповіддю на антинаукову, заполітизовану реакцію академіка НАН України О.Мишанича з приводу визначного факту в історії подкарпатських русинів – виходу в світ довідкового видання «Енциклопедія Подкарпатської Русі» – колективної праці, головним автором і упорядником якої є д.і.н. І.Поп. Аргументовано, із залученням маловідомих матеріалів та архівних документів, що тільки в нашу добу стають доступними дослідникам, автори піддають гострій критиці позицію О.Мишанича, який безпідставно поширює міф про існування на Закарпатті «політичних сепаратистів», що нібито «виношують думку про відірвання Закарпаття від України».

Для широкого кола читачів.

УДК 9(477.87)

ББК 63.3(4УКР-4ЗАК)

Підписано до друку 13.08.2002 р. Формат 60х84/16.

Умов. друк. арк. 4.0. Тираж 500.

Друкарня ПП «Графіка»

Ужгород, вул. Університетська, 21